

תיק תיעוד מקדים

בית שפיגלר-דויטש

רוטשילד 46, מזכרת בתיה

הוכן עבור: בתיה וצביקה דויטש

12/10/2015

תוכן עניינים

פרק	שם	עמוד
1	נתונים כלליים	3
2	נתונים סטטוטוריים	5
3	רקע היסטורי תרבותי	7
4	תיאור מצב קיים	28
5	סיכום-הערכת האתר	54
6	פרטי עורך תיק התיעוד	55
7	רשימת מקורות	56
8	נספח 1 – מסמכי ארכיון	57
9	נספח 2- מקורות היסטוריים	61

1. נתונים כלליים

1.1. יחידת דיור באמצע הקזרמה הדרום-מזרחית ברחוב רוטשילד 46 במזכרת בתיה. ביחידה זו התגוררו לראשונה בני משפחת המייסדים של חיים-משה פרס.

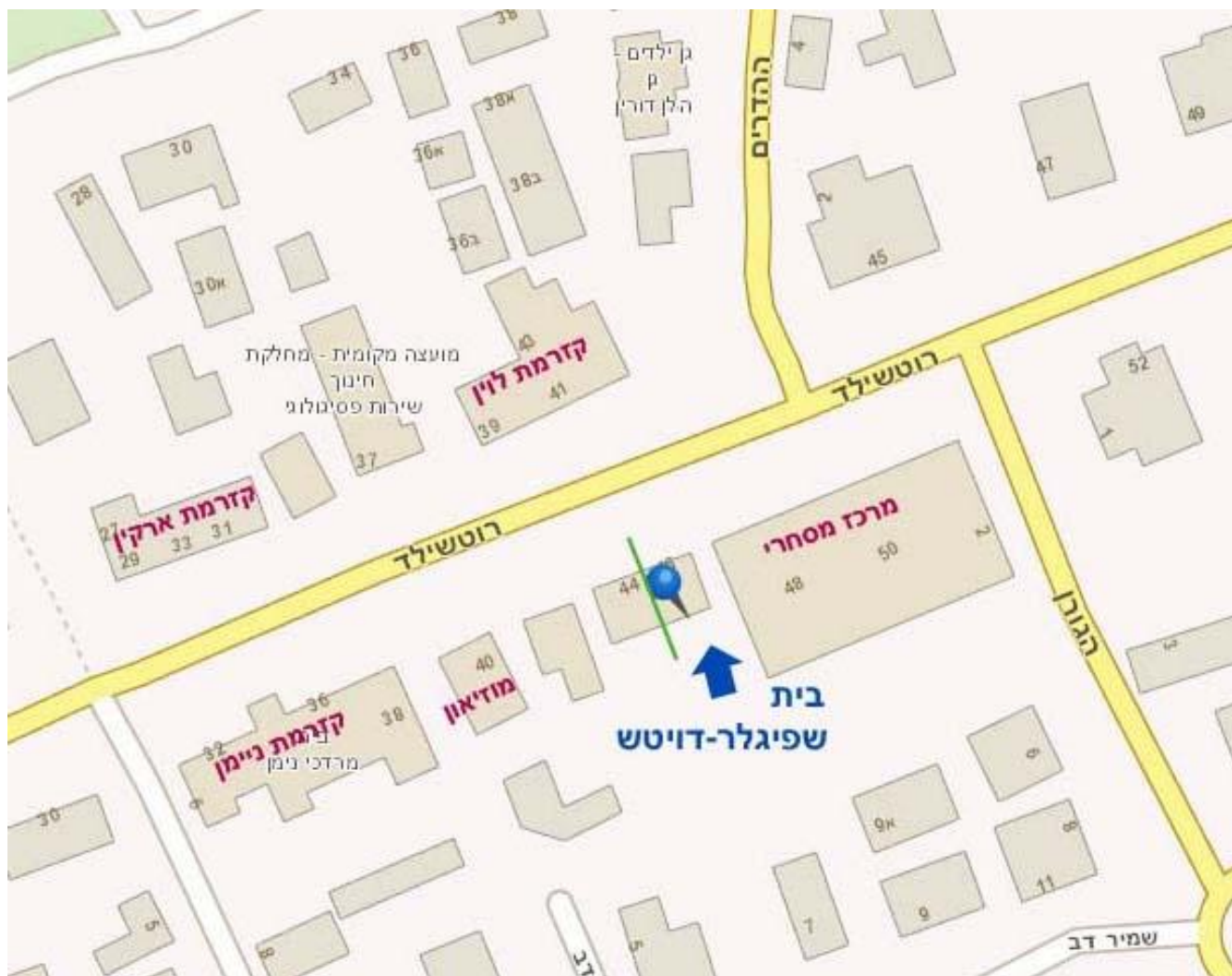
1.2

מס' גוש	מס' חלקה	שטח יחידה בנויה במ"ר	שטח קזרמה	שטח מגרש	נ.צ.
3897	111	99	171 מתוך 582	0.307	184840:X
					640232:Y

1.3 גבולות התוכנית: מצפון – רחוב רוטשילד; מדרום – רחוב דב שמיר; ממערב – יחידת מגורים רוטשילד 44 וחנות מעצבים "הברונית" ; ממזרח – מרכז מסחרי שנבנה על הריסות חלקים מהקזרמה.

1.4 בעלות: משנת 1973 בתיה וצביקה דויטש שהתגוררו בבית עד 1998 עם ילדיהם יניב ונעה. אביה של בתיה דויטש , ניצול שואה רכש את המגרש והבית מהצאצאים של משפחת פרס באמצע שנות ה-60, מכספי השילומים מגרמניה.

1.5 תיאור המבנה: יחידת דיור אמצעית בקזרמה הדרום-מזרחית שממנה נותרו 2 יחידות בלבד מתוך 5 . בין השנים 1884-5 נבנו במזכרת בתיה 4 קזרמות (ברוסית: בית למגורי חיילים) על מנת להערים על השלטונות העות'מאניים, שלא התירו בניית בתי מגורים. הקזרמות היו בניינים בני 2 קומות בנויות אבן כורכר מקומית. לשלטונות נאמר שבקומת הקרקע שוכנו בעלי חיים, והקומה השנייה שימשה כמחסן כלים ותבואה. למעשה התגוררו בהן משפחות המייסדים, כאשר הרפתות נבנו בצד האחורי של החלקות.

1. מפת סביבה וסימון מבני הקזרמות והיחידה המתועדת (מתוך: GOMAP)

2. נתונים סטטוטוריים

2.1 שם ומספר תכנית מוצעת: זמ/ 224 / 4 , משנת 2000.

2.2 שטח התכנית המוצעת במ"ר: 0.307 דונם

2.3 שטח בנוי קיים במ"ר : 99 מ"ר, מתוכם 13 מ"ר מרפסת.

2.4 זכויות בנייה מוקנות מתוקף תכניות תקפות: הבעלים

2.5 יעוד ע"פי תכנית תקפה ושימוש בפועל: מגורים א'.

בפועל המבנה כיום אינו מאויש.

2.6 פירוט תכנית/תכניות בהן הוכרז האתר או חלקים ממנו לשימור ותיאור תמציתי של ההוראות הרלוונטיות.

גוש 3897 הוגדר ע"י מרחב תכנון מקומי – זמורה כאזור לשימור ושחזור (כמפורט בנספח 1). התכליות המותרות באזור זה הן:

א. פונקציות ציבוריות כגון מוזיאון או פונקציות אחרות הקשורות לתולדות היישוב.

ב. מסחר כגון: חנות מזכרות, בית קפה, גלידריה, לפי החלטת הועדה המקומית.

ג. מגורים.

ד. אירוח: פנסיון, אכסניית נוער.

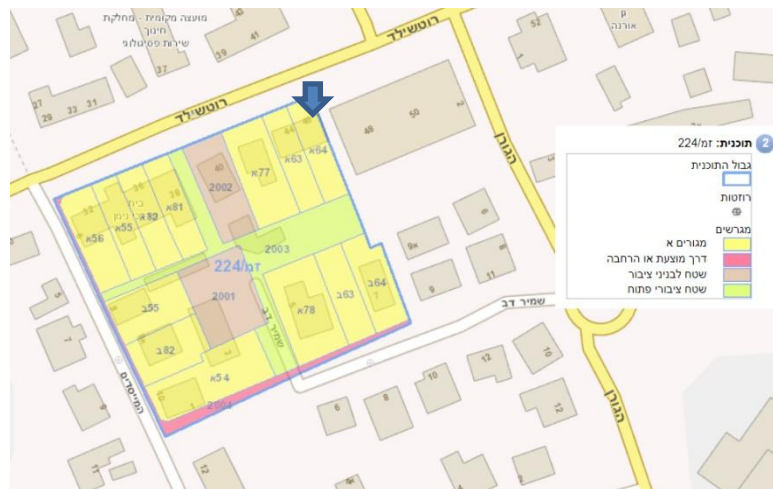
ה. אין לאפשר בנייה חדשה או הריסה של מבנים, מתקנים, חומות, גדרות או שערים אלא רק לשחזר למצב המקורי או שיפוצים

בהתאם לסעיף 18 באישור המועצה המקומית.

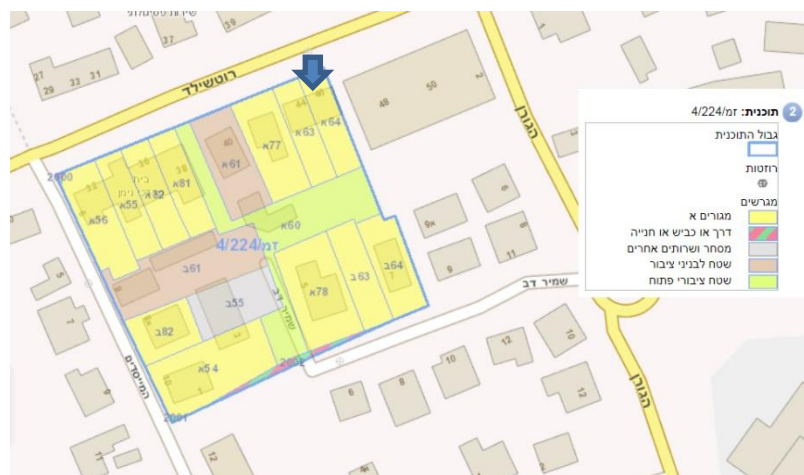
מבנה המוגדר לשימור ושחזור: אין לאשר כל שינוי בצורה החיצונית של המבנה לרבות כרכובים, מעקות פתחים, תריסים, שערים ומדרגות

אלא רק לצורך שיחזור. לדוגמה: הריסת תוספת מאוחרת, שינוי פתחים לצורתם המקורית, החלפת תריסי פלסטיק לתריסי עץ, הסרת

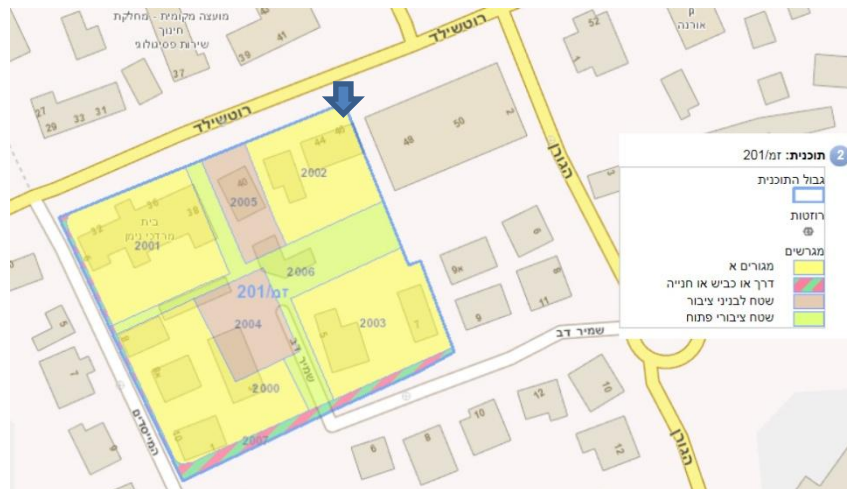
ארגזי רוח וחלונות קוקיה, הסרת חיפוי אבן מאוחרת, טיח שפיץ וכד'.

3. 224/זמ, שנת 1991 (מתוך: GOVMAP)

4. 4 / 224/זמ, שנת 2000 (מתוך: GOVMAP)

2. 201/זמ, שנת 1983 (מתוך: GOVMAP)

- 2.7 רשימת שימור מקומית: טרם נקבעה.
- 2.8 שטח עתיקות: המקום אינו נכלל בשטח עתיקות.
- 2.9 האם האתר מופיע ברשימת אתרים טנטטיבית אחרת לשימור? לא.
- 2.10 צירוף תכנית בינוי במשולב פרויקטים חדשים:

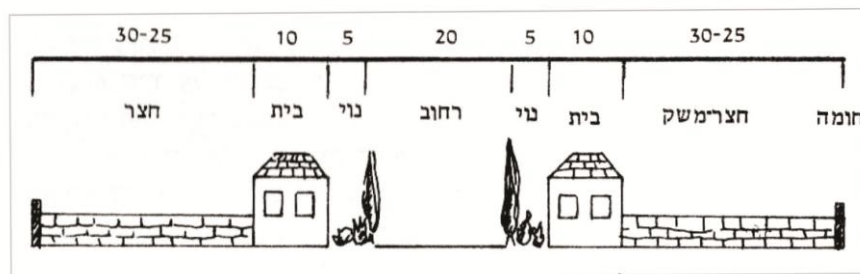
לפי זמ/ 201 הבית המתועד נמצא באזור מגורים א'. ממערב ומדרום-מערב יש שטח לבנייני ציבור (מקום מוזיאון המושבה והחצר הדרומית). אזור זה הורחב בתוכנית זמ/ 224 / 4 משנת 2000. מדרום לחלקות 64 א - 77 א עובר שטח שהוגדר כשטח ציבורי פתוח ללא הסכמת הבעלים (ר' פירוט תוכניות בנספח 1).

3. רקע היסטורי ותרבותי

1. ההתיישבות בעקרון - מזכרת בתיה

בשלהי שנת 1882 (סוכות תרמ"ג), יצא הרב שמואל מוהליבר ממנהיגי חובבי ציון, לפגישה אצל הברון אדמונד דה רוטשילד בפריז, במטרה לרתום אותו לתוכנית שיזם עם יחיאל ברי"ל, העורך והמו"ל של העיתון העברי "הלבנון", לפיה איכרים יהודים מרוסיה יקימו מושבה חקלאית חדשה בא"י. זו היתה הפעם הראשונה ש"הנדיב הידוע" בחר לקחת חלק באופן פעיל בהקמת ישוב חדש ליהודים בא"י. יחיאל ברי"ל חיפש ומצא אחד-עשר איכרים מבני הכפר היהודי פבלובקה שברוסיה הלבנה (אז חלק מרוסיה, כיום בילורוסיה), שהסכימו להצטרף ליוזמה ולנסוע לא"י.

האיכרים שהשאירו את משפחותיהם בכפר מוצאם, עבדו בשנה הראשונה לשהותם במקווה ישראל עד שנמצאה עבורם אדמה מתאימה לגידולי תבואה, בקרבת הכפר הערבי עאקיר. חריש התלם הראשון צוין בז' בחשון תרמ"ד, 7 בנובמבר 1883, באירוע המציין את ייסודה הרשמי של המושבה "עקרון". הממשלה העות'מאנית לא אישרה למתיישבים במקום להקים לעצמם בתי מגורים ועל כן אלה הסתפקו בבתים דו-קומתיים דמויי מגורי חיילים שכונו "קזרמות". קומת הקרקע היתה אמורה לשמש כרפת אף שאין עדות לכך ששימשה כך בפועל. במהלך השנים 5-1884 הצטרפו אל אחד-עשר המתיישבים הראשונים בני משפחותיהם שהמתינו להם מעבר לים וכן מתיישבים נוספים שהתקבצו ממקומות אחרים. זמן קצר לאחר מכן, ביטל הממשל העות'מאני את איסור הבנייה למתיישבים היהודיים, וברחבי המושבה הוקמו חצרות ראשונות ובהם בתי מגורים, רפתות ומתקני חקלאות ומלאכה.

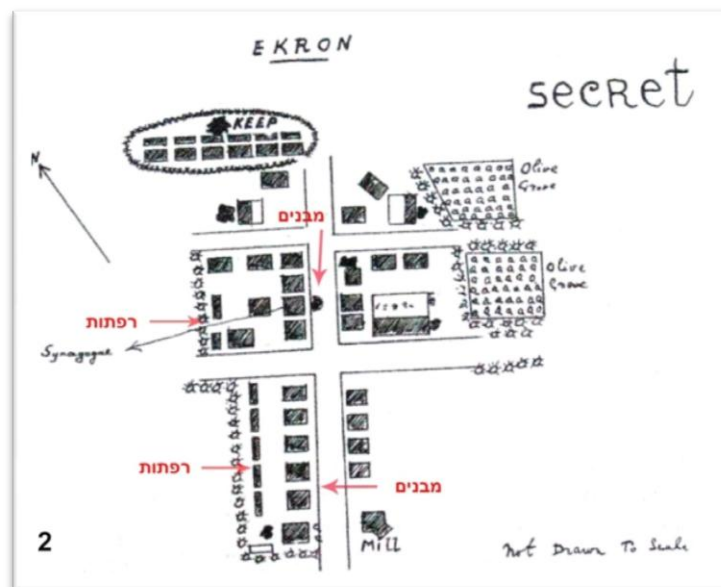

התכנון של המושבות העבריות הראשונות היה דומה למדי וכלל בתי מגורים הפונים משני עברי רחוב מרכזי אחד. בין הרחוב לבתים נוספו עצים ושיחי נו". החלק האחורי שימש כחצר ובו מכלאות לבע"ח, מחסן תבואה ומקום לאחסון כלי עבודה. כל אלה רוכזו לרוב במבנה משקי אחד שכוונה בפשטות "רפת" (בן ארצי 1988).

5. חתך סכמטי של רחוב במושבה עברית (מתוך: בן ארצי, 1988)

המושבה מזכרת בתיה נוהלה בידי פקידי הברון ביד רמה, דבר שיצר חיכוכים רבים שאף הסתיימו בשני ניסיונות מרי. את שנת השמיטה הראשונה (תרמ"ט), שמרו האיכרים בקפדנות על אף הקשיים שניצבו בפניהם. כנגדם, פקידי הברון דרשו להקל במצווה, דבר שהוביל ל"פולמוס השמיטה" שהוכרע רק בשנת השמיטה הבאה (תר"ע), בפסק לקולא של הרב קוק. המרד השני שאירע בין השנים 1890-93, פרץ בשל דרישתם של האיכרים לטעת בנפרד עצים על אדמותיהם בניגוד לדרישת פקידי הברון כי יינטעו במרוכז. ראוי לציין כי האחרונים ראו באיכרים אריסים לכל דבר, כל עוד לא הוחזר חובם על רכישת הקרקע. מרד זה דוכא ביד קשה וחלק מהמשפחות גורשו מהמושבה. שלטון הפקידות הסתיים רק בשנת 1900, עם העברת סמכויות הניהול לחברת יק"א (לימים חברת פיק"א).

בשנת 1887 ביקר הברון בא"י והחליט לשנות את שם המושבה מעקרון למזכרת בתיה, על שם אמו שנפטרה באותה שנה. בשנת 1927 בנה בית כנסת חדש בעל חזית מסוגגנת, במקומו של בית הכנסת הקודם שקירותיו התערערו.

וכך מתאר העיתונאי הרשקוביץ את המושבה בשנת 1887, כארבע שנים לאחר שהוקמה: "מי אשר ראה בקעה רחבת ידיים, העטופה בירק על כל גדותיה ומוקפת בחומת עצים רעננים השתולים לשמרה ולשוות לה הוד והדר. ומי אשר יתענג על המחזה הנאדר בקודש: בנשוב רוח ותתגודדנה השיבולים אל כל עבר, תורה וברכה להטבע ולכל המשפיעים שפעת חיים עליהן. מי שראה כל זאת, לו לב להבין יקרת המראה וחין ערכו אשר תשווה לפנינו המושבה עקרון", מהלך שלוש שעות מיפו ושעה אחת מעיר יבנה המהוללה. שתי מסילות רחבות וישרות יוצאות ממנה אחת לדרומה ואחת למזרחה. ותעלה כמידת מטר אחד בעומק וברוחב תקיפנה. אין כרוח העובדים. חרוצים הם ונטעו פרחי קקטוס מכל עבריה. רוח צח, רוח חיים מרחף במלוא רוחב המושבה" (ענר, 1995: 127).

6. תוכנית סכמטית של מזכרת בתיה בשנת 1923 (מתוך: נאור, 2010)

בשנת 1922 יצרה ממשלת המנדט קשר עם המוסדות היהודיים העליונים, הוועד הלאומי וההנהלה הציונית במטרה ליצור תוכנית משותפת להגנה על 60 היישובים החקלאיים היהודיים. בד"ח שחובר על מזכרת בתיה צוין כי במושבה מתגוררים 350 נפש, 8 מהם רשאים לשאת נשק. לד"ח צורפה מפה סכמטית שהוגדרה "סודית" (איור 4), ובה שרטוט של שורת בתים המשתרעים משני צדי רחוב ראשי, היום רחוב רוטשילד (נאור, 2010).

מבנה הציבור הבולט באותה עת היה בית הכנסת שנהרס לאחר בניית בית הכנסת החדש מכספי הברון. עוד בולטת שורת הרפתות שניצבו בירכתי החצרות. ממזרח לרחוב הראשי היו שתי חלקות של מטעי זיתים ומדרום – טחנת קמח מקומית. מקור המים הראשון של המושבה הייתה באר אנטייליה ששאבה את מימיה ממי תהום בעומק של כ-30 מטרים. משנת 1912 שאבו תושבי מזכרת בתיה את מימיהם מבאר נוספת בכוח מנוע דיזל, שהובלו אל מגדל מים ומשם בכוח הכבידה בצנרת אל הבתים.

הענף החקלאי העיקרי של המושבה היה חיטה וגידולי שדה אחרים. החריש וההובלה בוצעו עד לתום מלחמת העולם הראשונה בעזרת שוורים, ובשנות ה-20 הוחלפו בטרקטורים. במשך השנים נוספו להם גידולי מטעים, כרמים, ירקות ומשק חלב. בימי המרד הערבי (1936-1939), השתתפו בני מזכרת בתיה בהגנת יישובי הסביבה בשל מיקומם האסטרטגי שעל אם הדרך. הכפרים שסביב נמנעו מלהתנכל להם ישירות. במלחמת העצמאות שימשה המושבה כבסיס התארגנות לשיירות העולות לירושלים הנצורה וכבית חולים שדה לפצועי קרבות לטרון. מאוחר יותר חסמו תושבי עאקיר את הדרך ונוסעי השיירות נאלצו לעקוף את הכפר דרך פרדסי נען. התחבורה לירושלים המשיכה לעבור במזכרת בתיה עד שבסוף 1948 הושלמה סלילת הכביש מרמלה לצומת שמשון ("כביש הגבורה").

מזכרת בתיה נשארה יישוב קטן עד קליטת גלי העלייה בשנות החמישים והשישים. עם התרחבותה נתמעט צביונה החקלאי ומרבית אוכלוסייתה מועסקת כיום בתעשייה ובשירותים מחוץ ליישוב. ב-1952 קיבלה המושבה מעמד של מועצה מקומית.

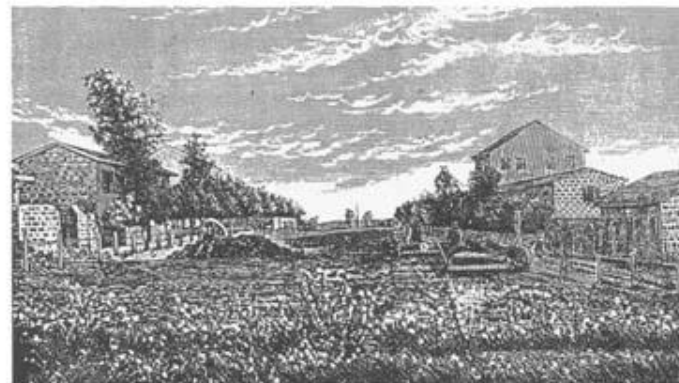

7. בית הכנסת של מזכרת בתיה

2. תכנון, בנייה ואוכלוסייה

הרחוב הראשון במזכרת בתיה (כיום רחוב רוטשילד), תוכנן ע"י פקידי הברון ונועד להשתרע על פני 15 מטר בקרוב. בין הרחוב הבלתי סלול לבין הבתים הפרידו גינות נוי וניכר כי הושקע מאמץ לשוות לאזור חזות נאה. בין החצרות נטעו עצי תות וגבולותיהם סומנו בגדרות. במושבה נבנו גם בתי פקידים, אף שאלו מוקמו בדרך כלל במושבות גדולות דוגמת ראשון לציון וזיכרון יעקב. בחזית אחד מבית הפקידות הוצב פעמון גדול שיובא מצרפת, שסימן את זמני ההשכמה, התפילות, החליבה וגם האזעקות בעת צרה.

הבתים הראשונים נבנו מאבני כורכר מקומיות והוצמדו בטיט ע"י בנאים מרמלה. חומרי הברזל והפרזול הובאו מעבר לים. גגות המבנים כוסו ברעפי מרסיי והתקרות היו עשויות מקורות עץ. מרבית המבנים התאפיינו בפשטות ונעדרו הידור או סמני עיטור כל שהם. הקירות הפנימיים טויחו ונצבעו והקירות החיצוניים נותרו חשופים. השירותים ומבני המטבח ניצבו מחוץ לבתים. המבנים שהוקמו בשלב מאוחר יותר, בתקופת המנדט הבריטי נבנו מלבני סיליקט עם חגורות בטון לחיזוק. מבני המשק התפתחו בדומה ליתר המושבות בחלק האחורי של החצרות וכללו: רפת, לול, אורווה ולעיתים גם שובך. בהמות העבודה היו חיוניות למשק האיכר ויועד להן תפקיד מרכזי בעיבוד השדות והובלת התבואה. במשך השנים נוספו גם פרות חולבות (3-4 לכל משפחה). החלב הובא למחלבה מרכזית ששכנה בקצה רחוב המייסדים (נקרא אז רחוב המחלבה), ושווקה משם לשווקים באזור. המחלבה פעלה עד אמצע שנות ה- 60. מאוחר יותר, שינו הרפתות את יעודן והיו למחסנים ובתי מלאכה.

8. מזכרת בתיה: 1 רחוב רוטשילד לפני שנת 1899; 2- תחריט משנת 1892 (מתוך: אתר מוזיאון מזכרת בתיה)

בעשור הראשון לקיומה היו במזכרת בתיה כ- 200 תושבים שהתחלקו ל- 13 משפחות של איכרים (149 נפשות), 15 משפחות של בעלי מקצוע אחרים (43 נפשות) ועוד מספר בודדים. אליהם נוספו גם 11 פועלים יהודים ו-20 פועלים ושומרים ערבים שהתגוררו בה לפרקים. נתונים אלה עולים מסקר שערך משה לונץ בשנת 1896, בשנה ה- 13 לקיומה של המושבה (נאור, 2010: 111). ניתן להסיק מסקר זה כי המשפחות במזכרת בתיה היו גדולות מאד - בכל בית אב היו 10-15 נפשות ולעתים אף למעלה מזה. עוד עולה כי מלבד הפקידים היו בקהילה אנשי שירותים אחרים שקיבלו את משכורתם ישירות מהברון ובהם: המורים, הגנן, המשגיח, השוחט והמיילדת. רשימת הבתים כללה: בית כנסת (3 קומות), בית פקידות (2 קומות), ו- 4 בנייני מגורים - "קזרמות" (2 קומות) שבהם התגוררו 3-4 משפחות. מלבדם היו 11 בתים בני קומה אחת, בשלושה מהם דרו שתי משפחות בבית ובשאר - משפחה אחת בכל בית. בניינים נוספים היו: בית מרקחת ומעון לרוקח, מקווה/בית טבילה ובניין פקידות עם מעונות לעובדים. בסך הכול - 53 בתים בנויים ושני צריפים - אחד לקצבייה ושני לאחסון המחרשה הגדולה.

9. בית משק הברון, כיום רחוב המייסדים. תחילת המאה ה-20
(מתוך: אתר מוזיאון מזכרת בתיה)

הסקר מתאר גם את מספר בע"ח במשק החי: 40 שוורים, 55 פרות חולבות, 98 עגלים, 16 סוסים, 8 חמורים וכן 28 בהמות ששימשו את הפקידות, מרביתם פרדות. בין השנים 1940 - 1960 הכפילה מזכרת בתיה את גדלה ומנתה כ- 500 תושבים בקרוב. בין השנים 1960-70 נבנו בה השיכונים הראשונים, שאוכלסו ברובם בידי עולים. בד בבד נבנו בה בתים פרטיים, קרקעות חקלאיות הפכו למגרשים. חלק מהמבנים העתיקים שנבנו בה בסוף המאה ה-19, נהרסו וחלקם עוברים בשנים האחרונות שיקום ושימור.

..

מזכרת בתיה בתצלום אויר משנת 1944

בשנות ה-40 עיקר הבנייה במזכרת בתיה התרכזה לאורך הרחוב הראשי. החלקות המשפחתיות היו גדולות יחסית וכללו חצרות עורפיות עם מבני משק ושטחים ירוקים. סביב היישוב היו שטחי חקלאות פתוחים, פרדסים ומטעים שהיו שייכים בחלקם לבני המושבה.

10. תצ"א של מזכרת בתיה משנת 1944 וסימון הקזרמה (מתוך: ארכיון המפות, החוג לגיאוגרפיה אול' ת"א)

מזכרת בתיה בתצלום אויר משנת 1956

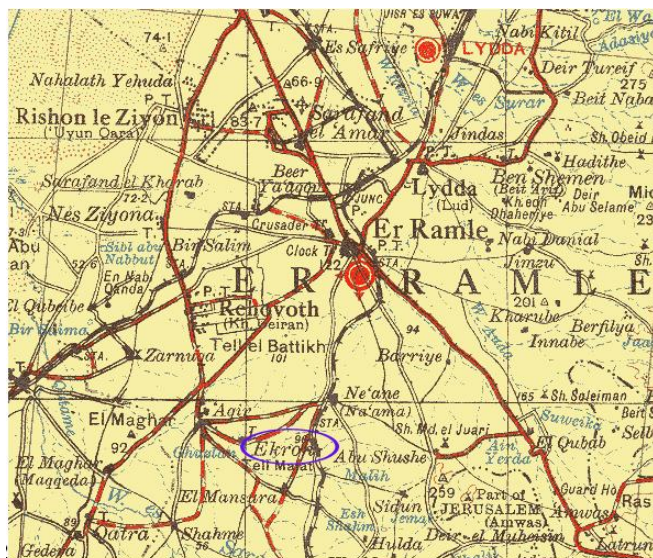
בשנות ה- 50 – 60 ניכרת עלייה בצפיפות הבנייה על חשבון השטחים החקלאיים הקודמים.

רחוב רוטשילד הוא עדיין הרחוב החשוב במושבה ובניצב אליו מתפתחת בנייה לאורך רחובות שחוצים אותו מצפון ודרום- דוגמת רחוב הגורן , המייסדים והחיטה.

11. תצ"א של מזכרת בתיה משנת 1956 וסימון הקזרמה (מתוך: ארכיון המפות, החוג לגיאוגרפיה אונ' ת"א)

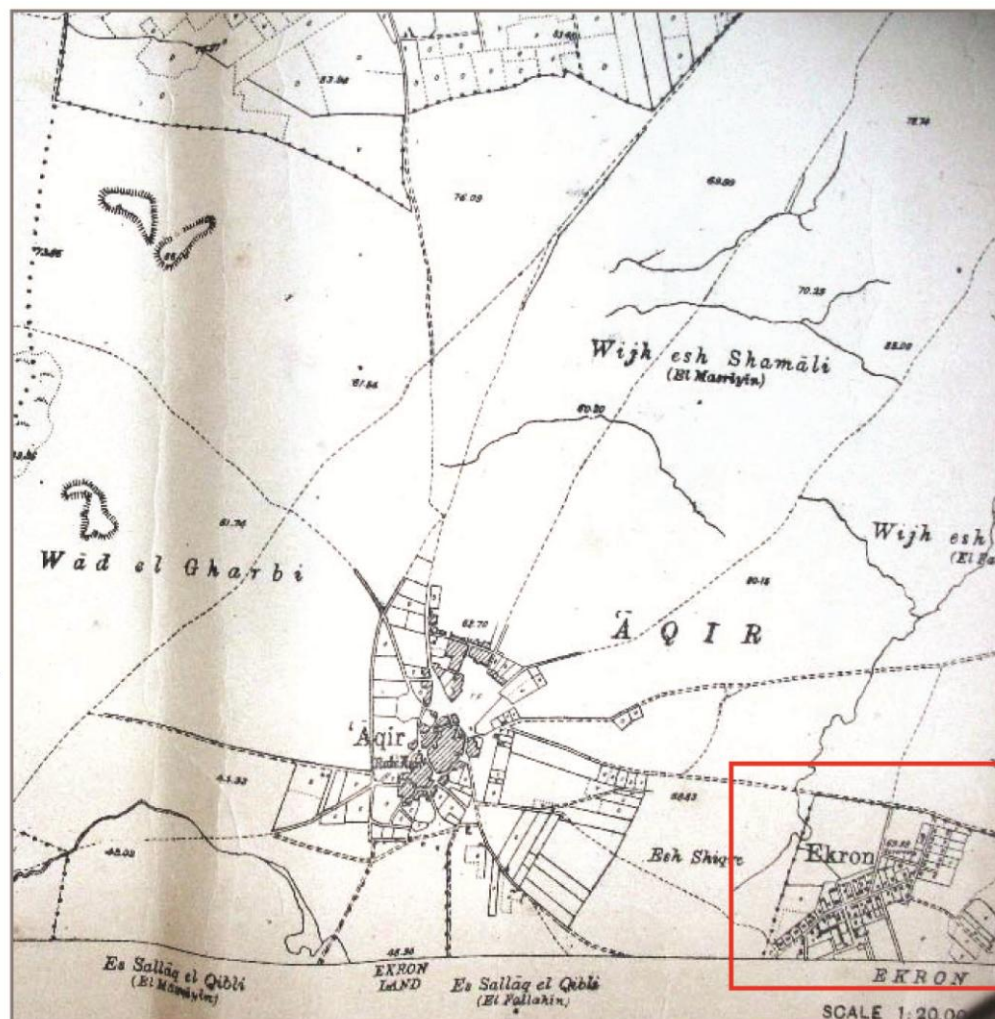
בשנת 1903, כ- 20 שנה לאחר הקמת מזכרת בתיה, נערכה ע"י חברת יק"א מפה מיוחדת במינה המפרטת את שטח המושבה וסביבותיה. מפה זו, אחת מכ- 60,000 מפות המצויות בארכיון הציוני המרכזי בירושלים, פותחת בפנינו חלון המאפשר הצצה נדירה לתקופה הרחוקה מאיתנו מעל 100 שנים, על המקום בו אנו חיים. המפה, הכתובה בצרפתית, הינה מפה צבעונית, אשר כל צבע בה מציין גידול חקלאי שונה. באופן זה, נותנת לנו המפה תמונה על ענפי החקלאות המקומית וסוגי הגידולים השונים, ביניהם ניתן להבחין בגידולים ייחודיים שהוכנסו ופותחו ביוזמת הברון בנימין אדמונד דה-רוטשילד. (שטח בתי המושבה מתוחם בקו בצבע אדום ובית הקברות מתוחם בקו בצבע שחור).

13. מפה אזורית (מתוך: ארכיון מזכרת בתיה)

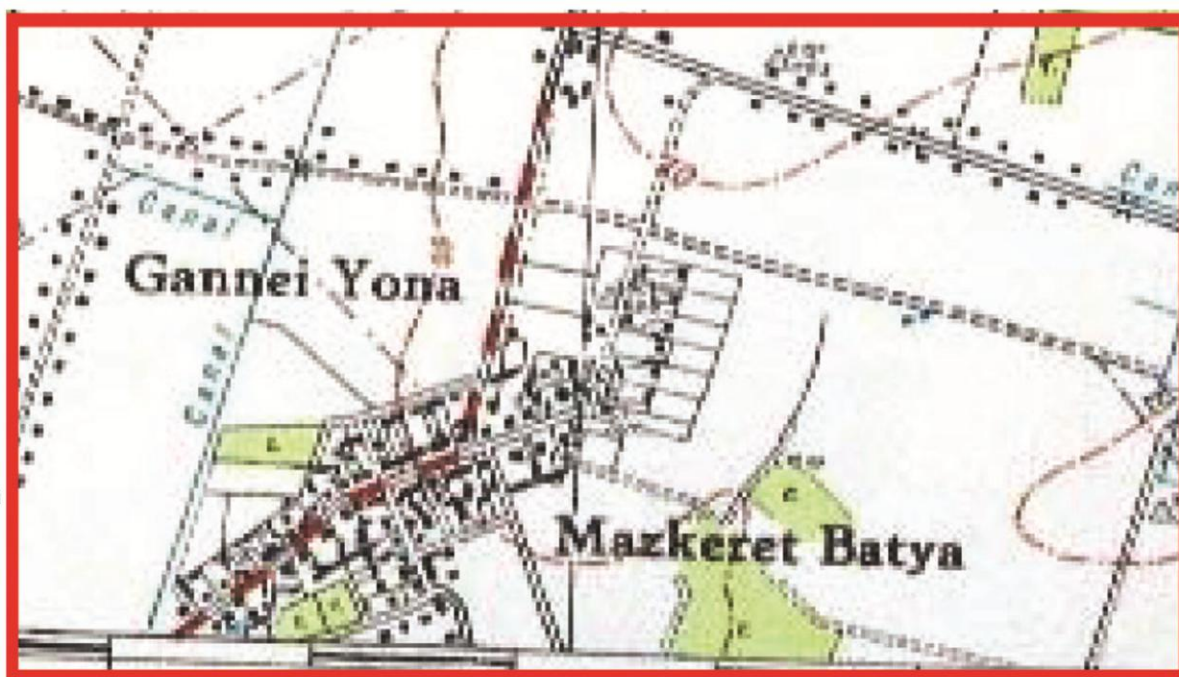
12. מפת שטחי חקלאות של מזכרת בתיה 1903 (מתוך "ציוני דרך", כתב עת לתולדות מזכרת בתיה בהוצאת המדרשה לתולדות הציונות, גליון 11).

בשנות ה-20 באותה עת הקזרמה הדרום-מזרחית היתה במצב שלם.

14. מזכרת בתיה בשנת 1927 וסימון הקזרמה הדרום מזרחית (מתוך: ארכיון המפות, החוג לגיאוגרפיה אונ' ת"א).

בשנות ה-60 החלק
המערבי של הקזרמה היה
הרוס, החלק המזרחי עדיין
היה קיים.

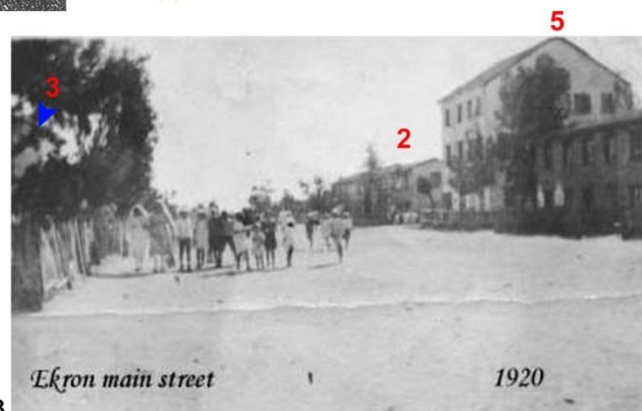
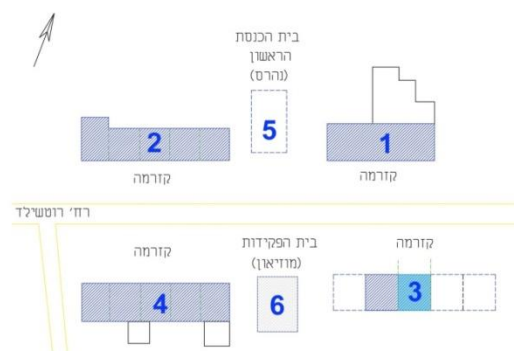
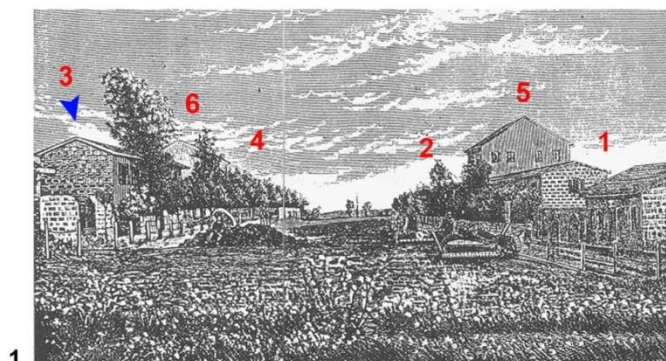

15. תוכנית של מזכרת בתיה בשנת 1960 וסימון הקזרמה והרפת. (מתוך: ארכיון המפות, החוג לגיאוגרפיה אול' ת"א)

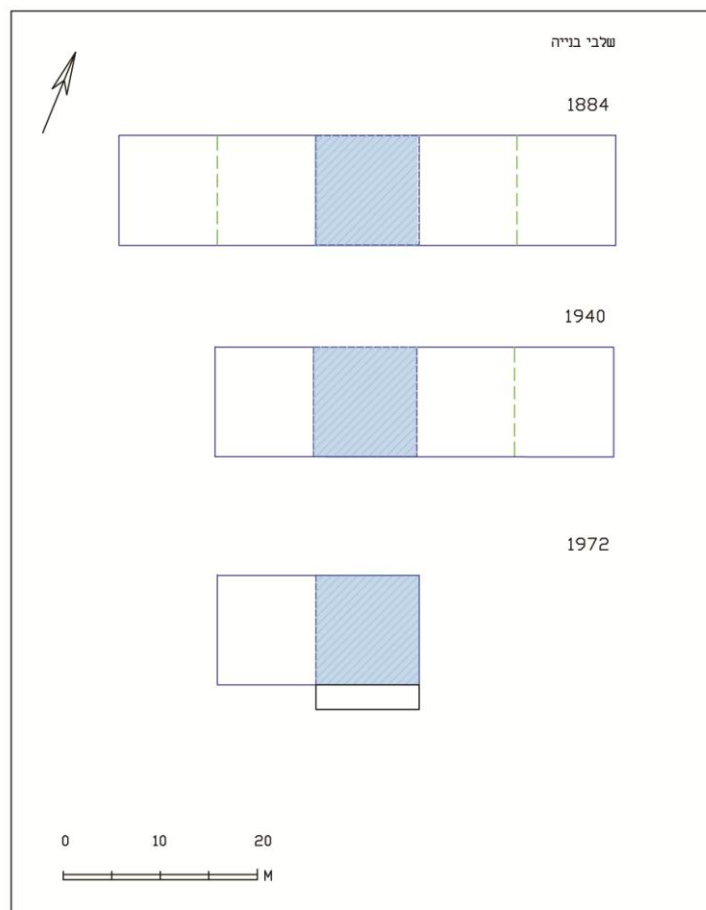
3. תולדות המבנה

ארבע הקזרמות שנבנו במזכרת בתיה בשנים 1884-5 משני צדי הרחוב הראשי (רוטשילד של ימינו) חולקו ל- 4-5 יחידות מגורים כשבכל אחת מהן התגוררו המייסדים הראשונים עם בני משפחותיהם.

בין שתי הקזרמות הצפוניות נבנה בית הכנסת הראשון (נהרס) לפני בניית בית הכנסת החדש בשנת 1928) ובין שתי הדרומיות בית הפקידות (היום מוזיאון המושבה ע"ש ערן שמיר).

16. רחוב רוטשילד סוף המאה ה-19, תחילת מאה 20 וסימון הקזרמות, בית הכנסת ובית הפקידות (מתוך: ארכיון מוזיאון מזכרת בתיה)

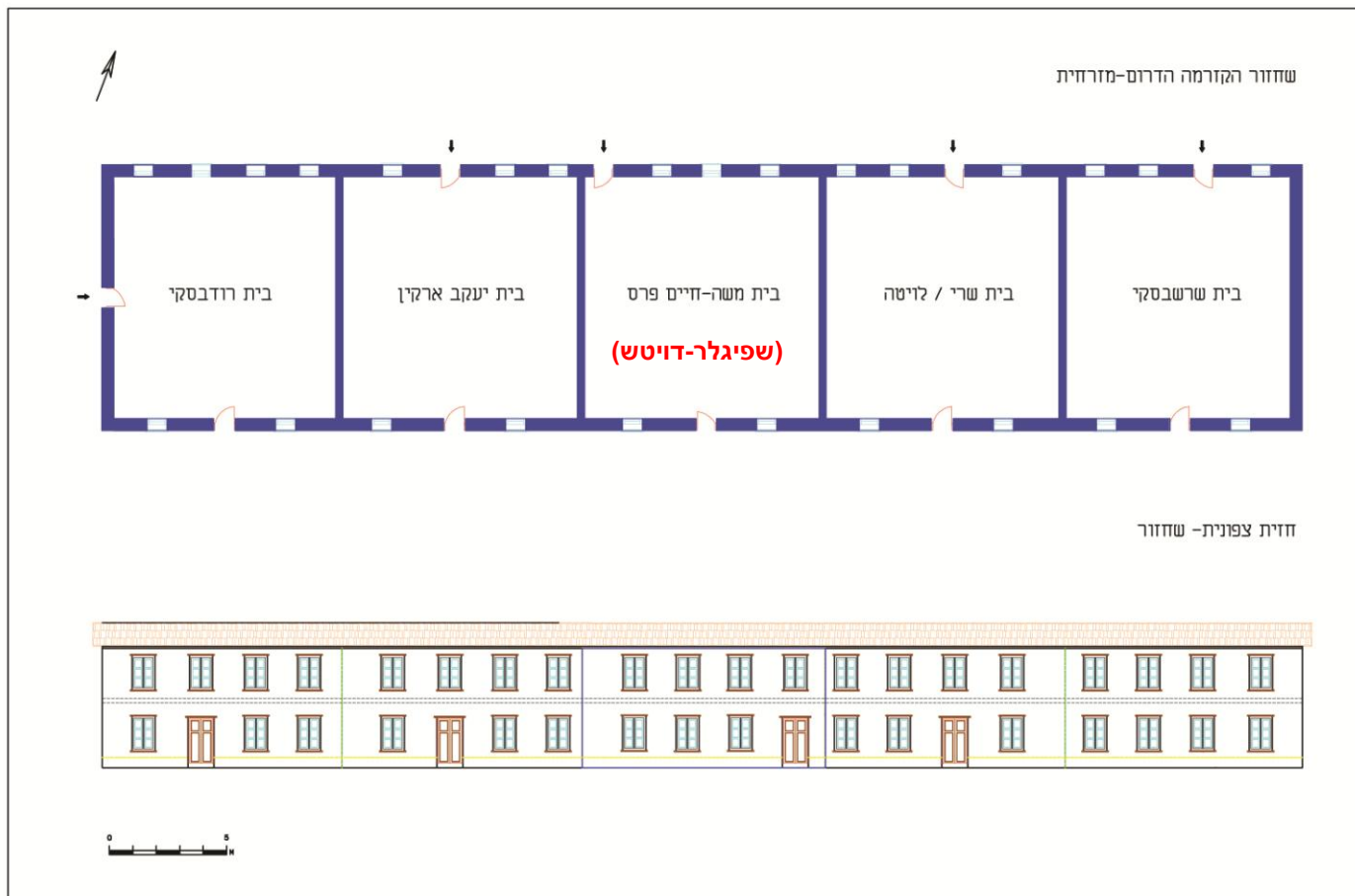
17. הקזרמה הדרום-מזרחית –
שינויים לאורך שנים
(ערכה: מסיקה, 2015)

הקזרמה הדרום-מזרחית חולקה ל- 5 יחידות מגורים שבהן התגוררו המייסדים הבאים עם בני משפחותיהם (משמאל – לימין): **דב רודבסקי, יעקב ארקין, חיים-משה פרס, אהרון-זליג לויטה, גרשון שרשבסקי.**

יחידת המגורים המתועדת השתייכה כאמור ל**חיים-משה פרס**, וממנו עברה לבנו בנימין ואשתו זהבה. בצד המערבי התגוררו צביה ושולם זילברשטיין. צביה היא בתו של יעקב ארקין, ממסדי המושבה. היחידה המערבית ביותר הסמוכה למוזיאון שהיתה שייכת למשפחת רודבסקי, נהרסה בשנים הראשונות של מלחמת העולם השנייה (לפי עדותה של תחיה זילברשטיין). הכניסה אליה היתה מהצד המערבי ולא מהרחוב הראשי. כיום עומד במקום בית חדש, נפרד מהקזרמה, השייך למשפחת מוסקל.

בתחילת שנות ה-70, נהרסו שתי הדירות המזרחיות, שהיו מטות ליפול, ובמקומם נבנה מרכז מסחרי. שתי הדירות הללו היו שייכות לבניו של גרשון שרשבסקי, נח שרי (עיברות של שרשבסקי), ושמואל שרשבסקי.

תוכנית וחזית

18. שחזור הקזרמה הדרום-מזרחית (ערכה: מסיקה, 2015)

תולדות המבנה

19. הקזרמה הדרום-מזרחית : 1- שנות ה- 50 – קירות הקומה העליונה ללא טיח ; 2-שנות ה- 70 – טיח בהיר בשתי הקומות. גגון בכניסה לבית בשטח משוער 1.5 X 1 מ'; החלק המערבי של הקזרמה הרוס, אך ניתן עדיין לראות את החיבור לקירות הקודמים. (מתוך: ארכיון מזכרת בתיה).

4. תולדות המשפחה

20. חיים משה פרס
(מתוך: אינציקלופדיה תדורה)

חיים משה פרס (פרעס), (1846 - 1948) היה הבולט בקבוצת המייסדים של המושבה, קצב ושליח ליהדות מזרח אירופה בתקופת מרד השמיטה. פרס נולד בכפר נובו-פבלובקה בקרבת העיירה רוז'יני באימפריה הרוסית, בנם של יואל דב ועלקה ונשא לאישה את **חנה** בת שלמה בוכהלטר. הוא עבד בבית חרושת לאריגה ונחשב למשכיל בין בני הכפר. כאשר הגיע יחיאל בר"ל לנובו-פבלובקה, כדי לגייס איכרים לייסוד מושבה עברית בא"י, הצטרף לתפילת השבת ובסיומה סיפר למתכנסים על מטרת בואו וביקש שהמעוניינים יבואו למחרת בבוקר לבית הגבאי - למחרת התייצב שם כל הכפר. ברי"ל בחר מתוכם עשרה גברים חזקים בעלי ידיים מיובלות, אך לאחר מכן העשרה ביקשו להשלים את מספרם לאחד עשר, כדי שיהיה להם מניין גם אם אחד מהם חולה ותבעו במפורש את צירופו של חיים משה פרס, כדי שיהיה מי שיכתוב עבורם מכתבים ויקרא את התשובות.

בתום השנה הראשונה, הביא פרס את בני משפחתו המורחבת לארץ. הוא הנהיג את בני המושבה בעימות עם פקידות הברון, וארגן רכישת זרעים באשראי. פרס היה גם קצב היישוב ונהג למכור בהקפה למי שלא היה לו כסף לקנות בשר לשבת. לעתים שולמו חובות אלה על ידי פקידי הברון.

לבני הזוג פרס נולדו 5 ילדים: **הניה, יעקב, פרידה, בנימין-אהרון, ורחל**. חיים משה האריך ימים ונשאר ביחידת המגורים ביחד עם בנימין-אהרון ובני משפחתו.

בנימין-אהרון פרס (1895-1943) היה החייל הראשון במושבה שגויס בשנת 1910 לצבא הטורקי. הוא נישא ל**זהבה** ונולדו להם 3 ילדים: **שלמה** (1926); **חנה** (1930) ו**אברהם** (1939). ברבות השנים מכרו ילדיהם את החלקה ההיסטורית מכיוון שלאחר מות בנימין, וגילו המתקדם של הסב, לא היה כבר מי שיעבד את האדמות. הוא אושפז בבית חולים בירושלים בעקבות מחלה קשה ונקבר בה.

21. בנימין אהרון פרס
(מתוך: "ילדות בבית סבי")

יחי השולטן! יחי חיילנו!

האור
שעות של התרוממות הנפש, שעות של
הבעת אהבה לארץ המולדת היו לנו
בערב זה — נפרדנו כעת מחיילנו הרא-
שון, **הצעיר מר בנימין פרס**, החולך
מחר ליפו להספח לחיל-הצבא הנקרא
כעת אל תחת הדגל.
בערב נתאספנו בגורן, כולנו יושבנו
במעגל ואת חיילנו החרוץ הושבנו באמ-
צע. הביאו בקבוקי שיכר, יין, תופינים
וממתקים וחלקו לקהל הרב. נאמו
ודברו בשבח הצעיר.
אחרי-כך יצאנו במחול ואת חתן
הנשף סבנו באמצע. כולנו רקדנו בהת-
להבות רבה וקראנו, יחי השולטן! יחי
חיילנו!
י. מיליוקוב

1

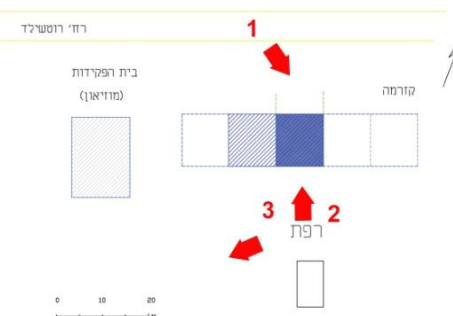

2

חנה בן רבי, הבת האמצעית, כתבה ספר זיכרונות בשם: "ילדות בבית סבי" (2000). הסב חיים משה, הוריה ואחיה התגוררו בבית המתועד עד לשנת 1946. בספרה היא מתארת את בית הוריה ומציינת כי היו בו 5 חדרים. בקומה התחתונה – חדר מגורים וחדרו של הסב. בחלק האחורי – היה מטבח וחדר אוכל. בקומה העליונה – חדר הורים וחדר לילדים. בין שני החדרים גרם מדרגות מעץ שהשתמר בשלמותו עד לימינו. בחצר העורפית היתה רפת בנויה מאבני כורכר, לול תרנגולות, תנור לאפיית לחם, חבלים לתליית כביסה, ברז מים, פחון למקלחת ופחון לשירותים. כן היו גם עצי הדר, איקליפטוס, תות וקיקיון. (ר' טקסט מלא בנספח 2).

3

23 הבית המתועד בשנות ה-30 – 40.
1- הסב חיים משה פרס ; 2- חנה
ואחיה בחזית העורפית ; 3- הילדים על
יד עץ הקיקיון
(מתוך: ח' בן רבי, 2000).

22. בנימין אהרון וזהבה פרס ביום ארוסיהם
(מתוך: ח' בן רבי, 2000).

הבית המתועד הושכר בין השנים 1955-1967. למשפחת אברהם ע"י שלמה גת, (ממשפחת פרס).

אדולף וצפורה אברהם הגיעו ממושב גני יוחנן, ובזכות כך יכלו להמשיך לעבד את הקרקע החקלאית לצורך גידול המספוא לפרות שבבעלותם. ברפת שמאחורי הבית היו כ- 5-6 פרות חולבות. החלב הובא בכל בוקר למחלבה המקומית. כמו קודמיהם, ההורים וילדיהם התגוררו בקומה העליונה. בקומת הקרקע היה מטבח ובית קפה.

1

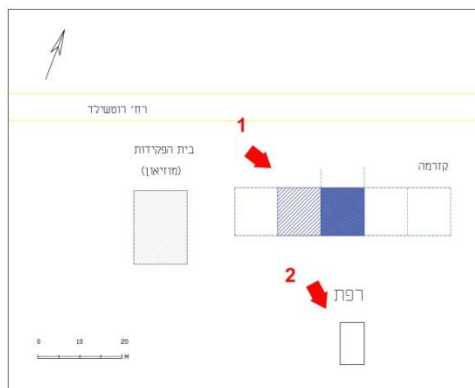
לפי עדותה של הבת, אתי אברהם, בית הקפה פעל כעסק ביתי ללא שילוט חיצוני, ומכרו בו שתיה ופיצוחים. בחודשי הקיץ נהגו להוציא שולחנות וכסאות אל החצר שבקדמת הבית.

בני הזוג אברהם תכננו לקנות את הבית, אך הבית נמכר לבסוף ל**דוד ופאולה שפיגלר** בראשית שנות ה-60.

משפחת אברהם המשיכה לשכור את ביתם משפיגלר עד שרכשו בית אחר בשנת 1967.

2

24. חזית הקזרמה וחזית הרפת (מתוך: אוסף א' אברהם).

25. דוד ופאולה שפיגלר
(מתוך: אוסף משפחת דויטש).

לבני הזוג נולדו 3 ילדים: **אסתר, עוזר ובתיה**.
דוד ופאולה שפיגלר מעולם לא התגוררו בבית
אלא, העבירו אותו לבתם בתיה שנישאה בשנת
1973 לצביקה דויטש, ובבית זה נולדו יניב
ונעה. הבית שימש גם כמשרד / חדר עבודה
של צביקה.
המשפחה התגוררה בבית עד לשנת 1998
והוא בבעלותם.

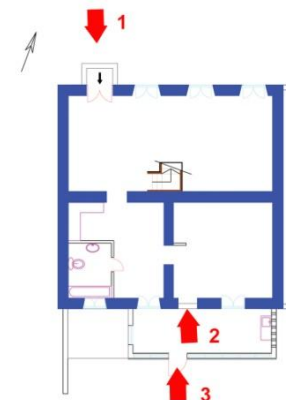
1

2

3

26. בני משפחת דויטש בחזית ובעורף הבית המתועד, תחילת שנות ה-70
(מתוך: אוסף משפחת דויטש).

1

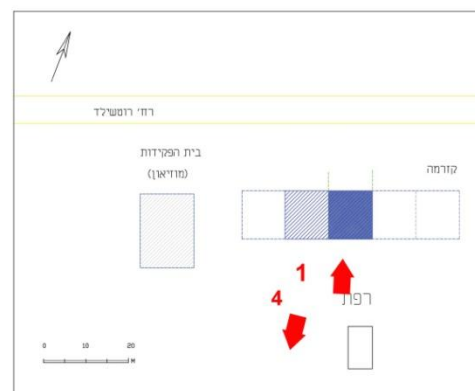
2

3

4

27. בית משפחת דויטש שנות ה-70-80: 1- חזית המרפסת האחורית; 2- חדר הילדים קומה עליונה עם רצפת העץ המקורית; 3- מרצפות הטרצו המקוריות בחדר הכניסה; 4- דוד שפיגלר בגינת הבית (מתוך: אוסף משפחת דויטש).

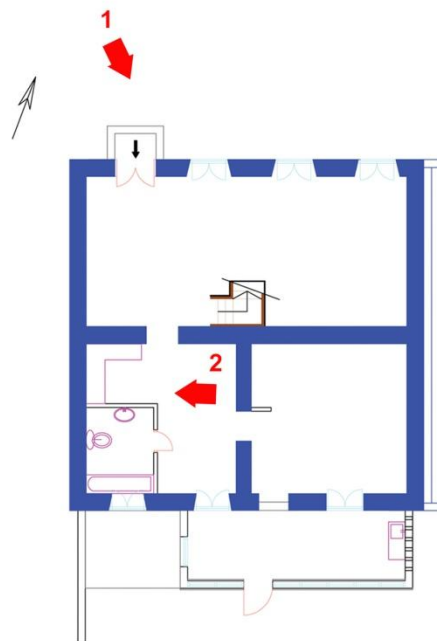

1

2

28. בני משפחת דויטש בבית המתועד, שנות ה-70
(מתוך: אוסף משפחת דויטש).

במהלך השנים נערכו בקומת הקרקע שינויים ובהם: בניית גגון עץ בחזית הבית (במקום גגון קודם), בניית מרפסת עורפית שבשלב מאוחר יותר נסגרה, החלפת המטבח, בניית חדר שירותים ורחצה והחלפת חלק מהחלונות והתריסים.

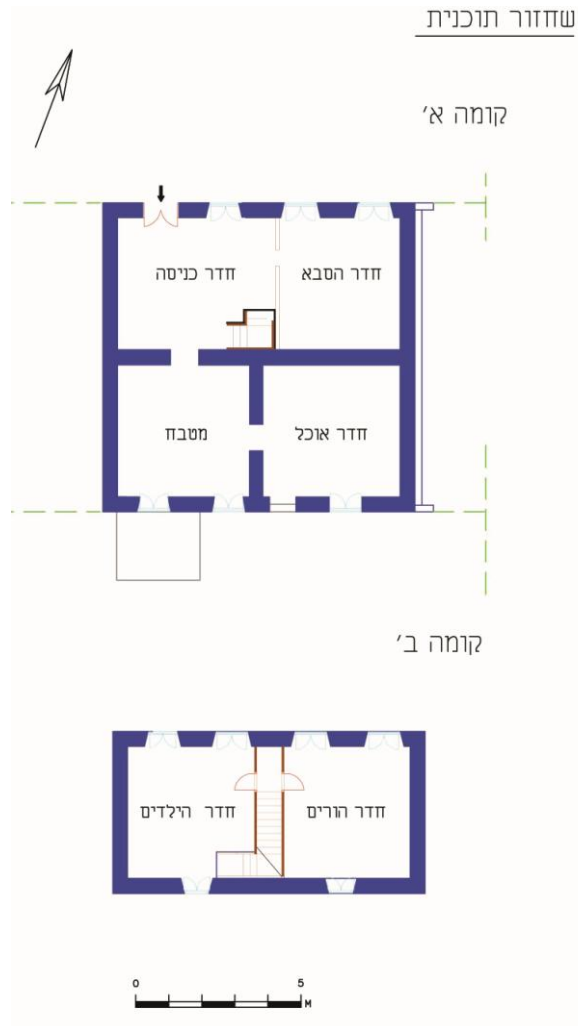
הקומה העליונה, לרבות מדרגות העץ נותרו ללא שינוי מאז בנייתם.

משנת 1998 הושכר הבית לצרכים שונים, ביניהם:

משרד, בית מאפה

כשהאחרון בהם – צהרון.

5. סיכום שלבי שימוש במבנה:

א. שלב שימוש ראשון (1884-1955): יחידת מגורים בקזרמה של משפחת משה-חיים פרס וצאצאיו. כולל: חדר ארוך בחזית הקדמית ושני חדרים קטנים יותר בצד העורפי מדרום. בשלב מאוחר יותר פוצל החדר הקדמי במחיצת עץ. שני החדרים בקומה העליונה מושתתים על החדר הקדמי בקומה התחתונה. העלייה אליהם היא דרך גרם מדרגות פנימי מעץ. שירותים וחדר הרחצה היו בחצר. משלב שימוש זה נותרו עדויות מזכרונותיה של חנה בן רבי.

ב. שלב שימוש שני (1955-1973): הבית בבעלות משפחת אברהם. שני החדרים הקדמיים משמשים כבית קפה. המחיצה האמצעית הוסרה. יתר החדרים נותרים ללא שינוי. שירותים וחדר הרחצה עדיין בחצר.

ג. שלב שימוש שלישי (1973 – 1998): הבית עובר לרשותה של משפחת דויטש שעורכת שינויים פנימיים לרבות: החלפת המטבח, בניית שירותים, חדר רחצה ומרפסת אחורית. הבית שימש למגורים ולמשרד.

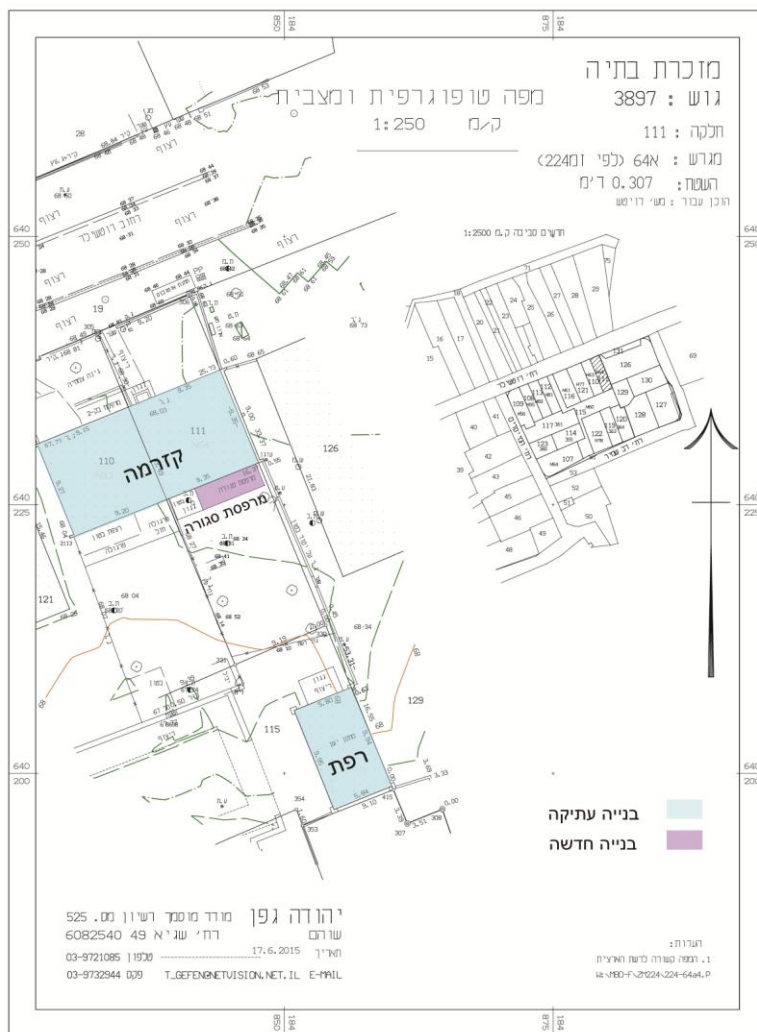
ד. שלב שימוש רביעי (1998-היום): מגורים, משרדים, מסחר וצהרון.

משפחת דויטש מתגוררת כיום בבית חדש בחצר האחורית של הבית

6. **אדריכלים / מתכננים:** הקזרמות נבנו בידי המתיישבים הראשונים ללא מתכנן / אדריכל ידוע, אלא עפ"י ידע ושיטות המוכרות למקומיים.

29. שחזור תוכנית הבית עפ"י זיכרונותיה של חנה בן רבי (ערכה: מסיקה, 2015)

4. תיאור מצב קיים

30. תוכנית טופוגרפית
(ערך: י' גפן, 2015)

Google earth

רגל
מטרים

1000

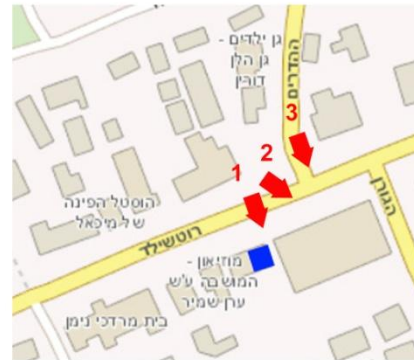
400

31. תצ"א של מזכרת בתיה משנת 2011 וסימון הבית המתועד
(מתוך: Google Earth)

4.3 תכנית וצילומים כלליים של האתר:

1. חזית צפונית, שנות ה-2000 –
מצב קיים. החזית המערבית של
הקזרמה שופצה בשנים האחרונות
– כולל קילוף הטיח, הוספת
מרפסת קדמית והחלפת פרטי
נגרות.
2. חזית המרכז המסחרי בצד המזרחי
של הקזרמה. במהלך השנים מאז
שנבנה נסגרו המרפסות הקדמיות
של הקומות העליונות בחלונות עץ
ואלומיניום.

32. צילומים כלליים של האתר (צילום: מסיקה-תמנע, 2015)

4.3 תכנית וצילומים כלליים של

האתר

1- 2 חזית דרומית מבט למזרח

הגובל במרכז המסחרי

3- מבט לגדר המערבית הגובלת

במחצית השנייה של הקזרמה.

4- מבט לצד הדרומי של המגרש,

לכיוון רפת המשפחה.

5. מבט לכיוון הצד העורפי של

המרכז המסחרי.

1

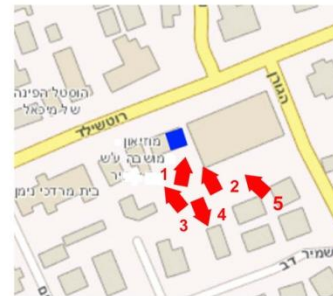
2

3

4

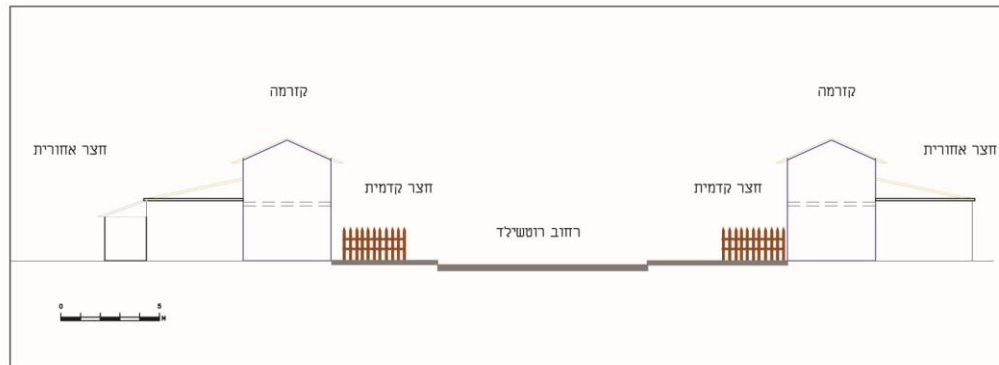

5

33. צילומים כלליים של החצר העורפית של האתר (צילום: מסיקה-תמנע, 2015)

4.4 צילום ושרטוט האתר בהקשרו הסביבתי

1. רחוב רוטשילד מבט למזרח, שנות ה-60.
2. רחוב רוטשילד מבט למערב, שנות ה-70. באותה עת הרחוב כבר היה סלול.
3. הרחוב מבט ממערב, לכיוון הבית המתועד מצב עכשווי.

1

2

3

34. חתך אופייני לאורך הרחוב דרך הקזרמות ותמונות היסטוריות של רחוב רוטשילד (צילומים: ארכיון מזכרת בתיה)

4.4 צילום ושרטוט האתר בהקשרו הסביבתי

1

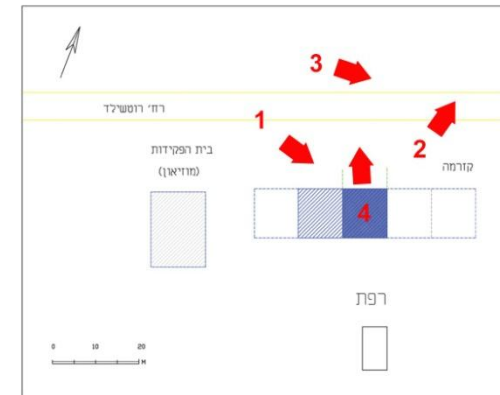
2

3

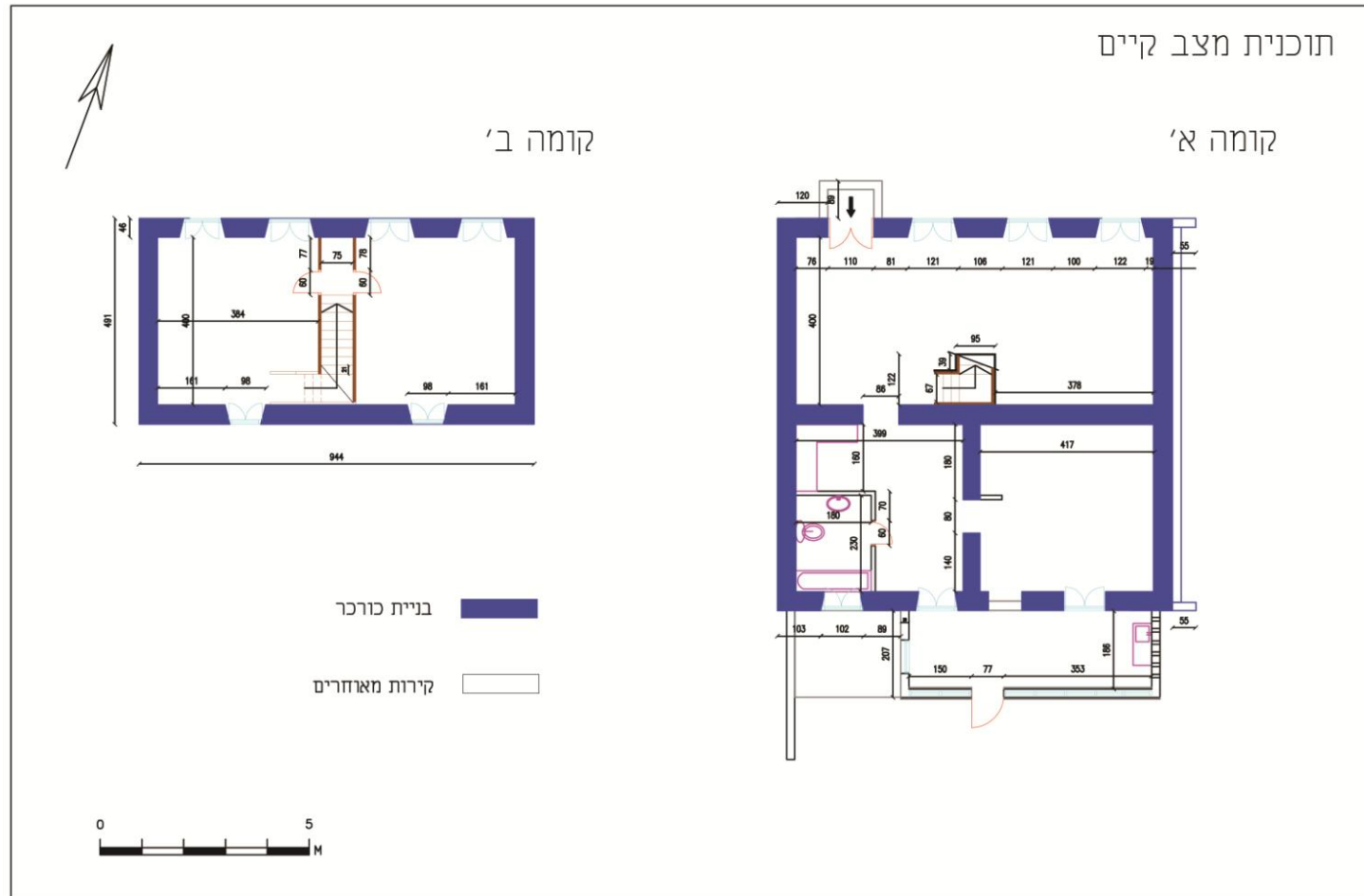

4

35. מבט לרחוב רוטשילד והבית המתועד (צילומים: מסיקה-תמנע, 2015)

4.5 תכניות קיימות

36. תוכנית (ערכה: מסיקה, 2015)

4.5 תכניות קיימות וצילומים של האתר וסביבתו - חזיתות

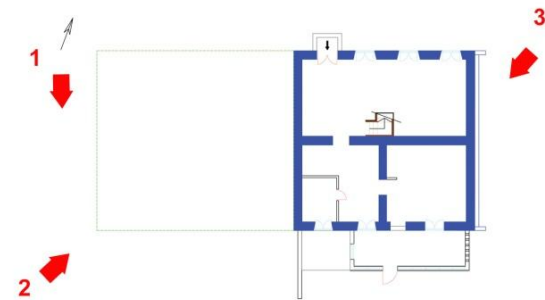
1

2

3

37. צילום חזיתות (צילומים: מסיקה-תמנע, 2015)

4.5 תכניות קיימות וצילומים של האתר וסביבתו - חזיתות

1

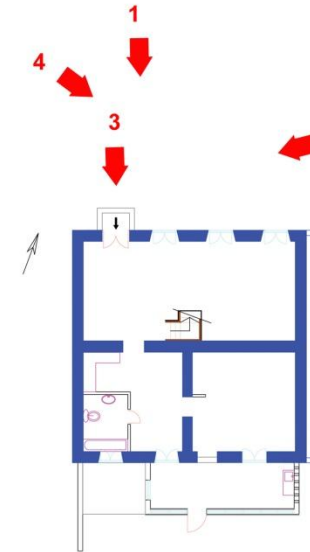
2

3

4

38. צילום חזיתות (צילומים: מסיקה-תמנע, 2015)

4.5 תכניות קיימות וצילומים של האתר וסביבתו - חזיתות

39. צילום חזיתות (צילומים: מסיקה-תמנע, 2015)

4.5 צילומים של הרפת בחצר המשפחה

1

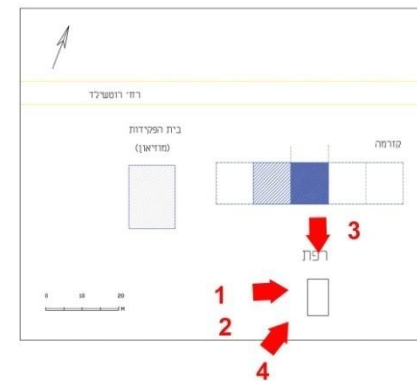
2

3

4

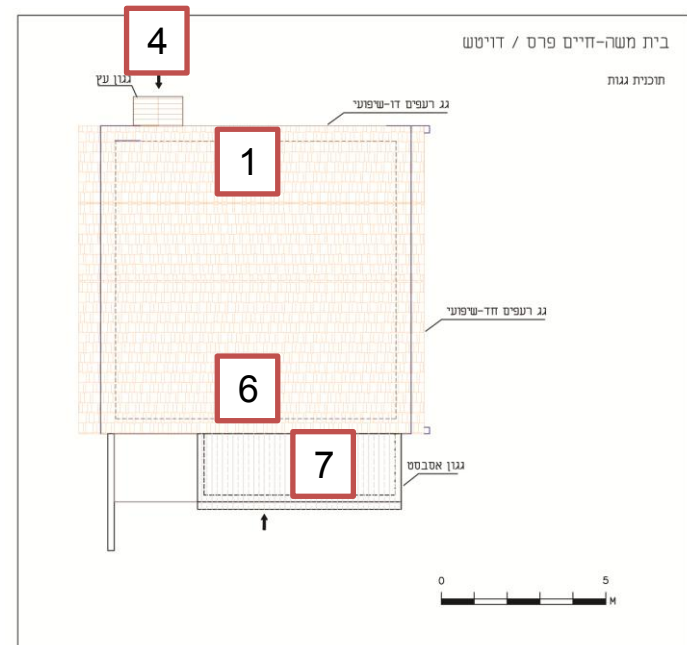

40. צילום חזיתות הרפת: 1- שנת 2000; 2- 4 מצב קיים (צילומים: מסיקה-תמנע, 2015)

4.6 תכניות קיימות וצילומים של הקומות והגג.

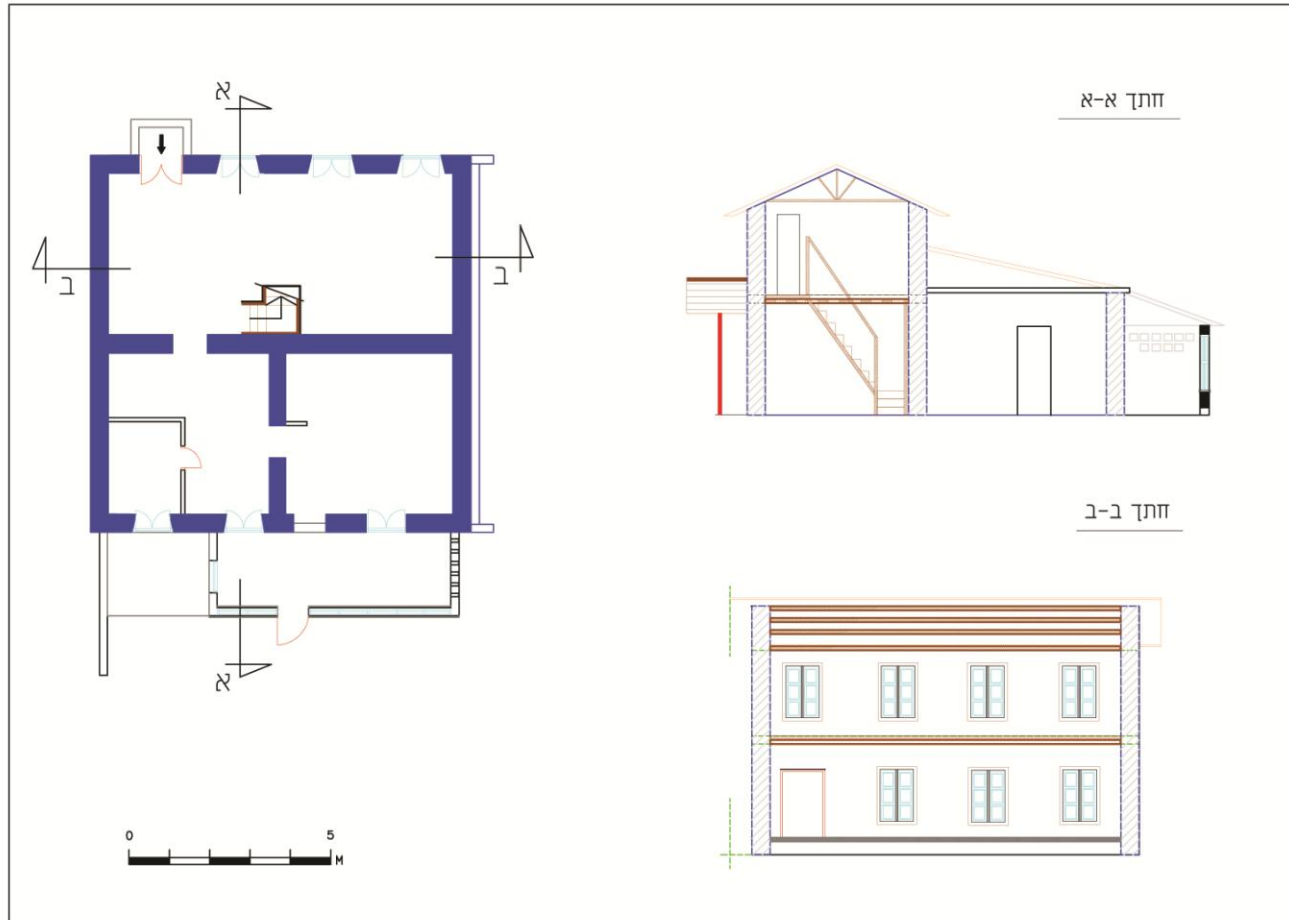

42. צילומי הגג: 1- רעפים חוץ; 2- קורות עץ קומה תחתונה; 3- קורות עץ קומה עליונה; 4- גגון רעפים במקום גגון קודם מפח; 6- גג דו-שיפועי יחידה אחורית; 7- גגון מרפסת מאוחר (ערכה: מסיקה 2015)

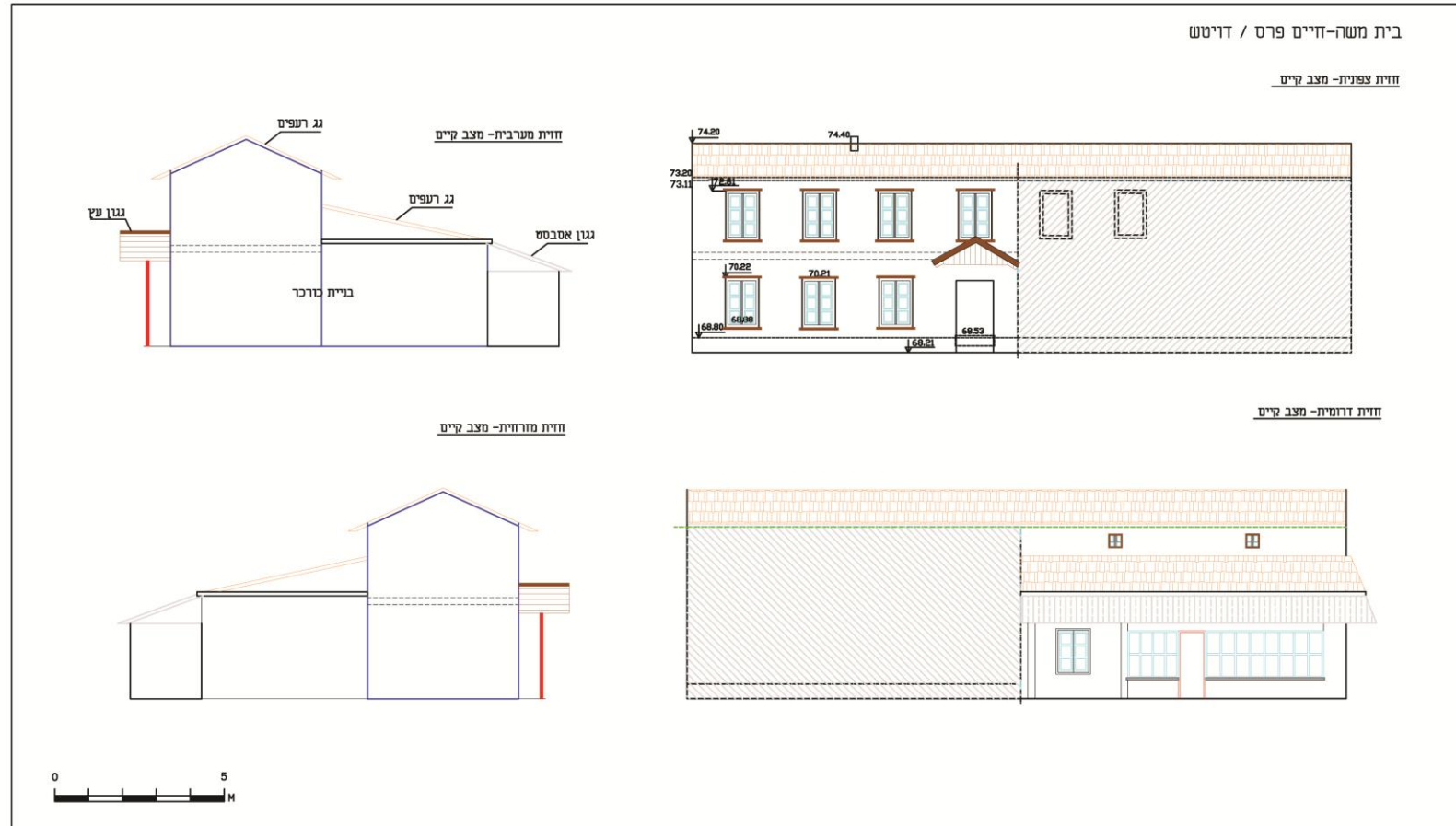
41. תוכנית הגג
(ערכה: מסיקה 2015)

4.7 חתכים וחזיתות קיימים וצילומי חזיתות.

43. חתכים מצב קיים (ערכה: מסיקה 2015)

4.7 חתכים וחזיתות קיימים וצילומי חזיתות.

44. חזיתות מצב קיים (ערכה: מסיקה 2015)

4.8 תיאור כללי וצילום הצמחייה, מאפייניה, נדירותה ומצב השתמרותה.

מס	סוג	מאפיין	מצב
1	ושינגטוניה חסונה	חדש	נכרת באישור כתוצאה מטפיל
2	דקל	חדש	קיים
3,4	2 גרביליאה חסונה	חדש	קיים
5	קיקיון	היסטורי	קיים
6	זית	חדש	קיים

45. צמחייה (צילומים: מסיקה-תמנע 2015)

4.9 תיאור כללי וצילום החללים הפנימיים.

46. פנים המבנה – קומת קרקע (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.9 תיאור כללי וצילום החללים הפנימיים.

1

2

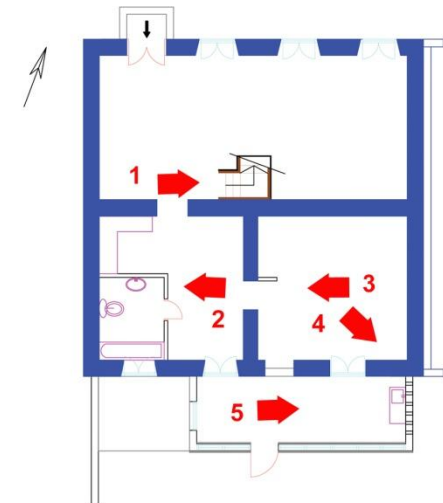
3

4

5

47. פנים המבנה – קומת קרקע (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.9 תיאור כללי וצילום החללים הפנימיים.

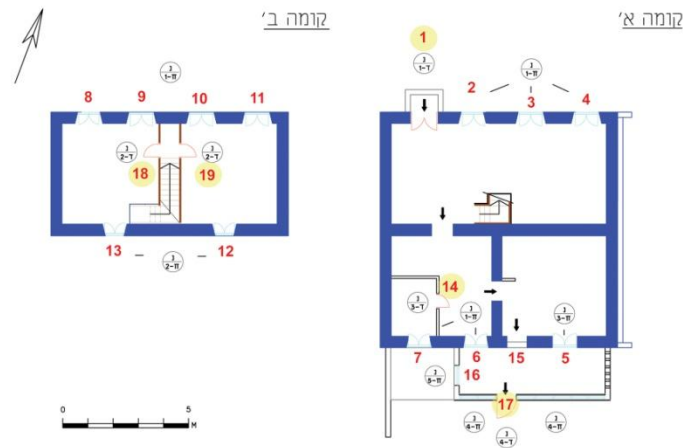

48. פנים המבנה – קומה ראשונה
(צילומים: מסיקה- תמונה 2015)

4.10 תוכנית פרטים אדריכליים - דלתות

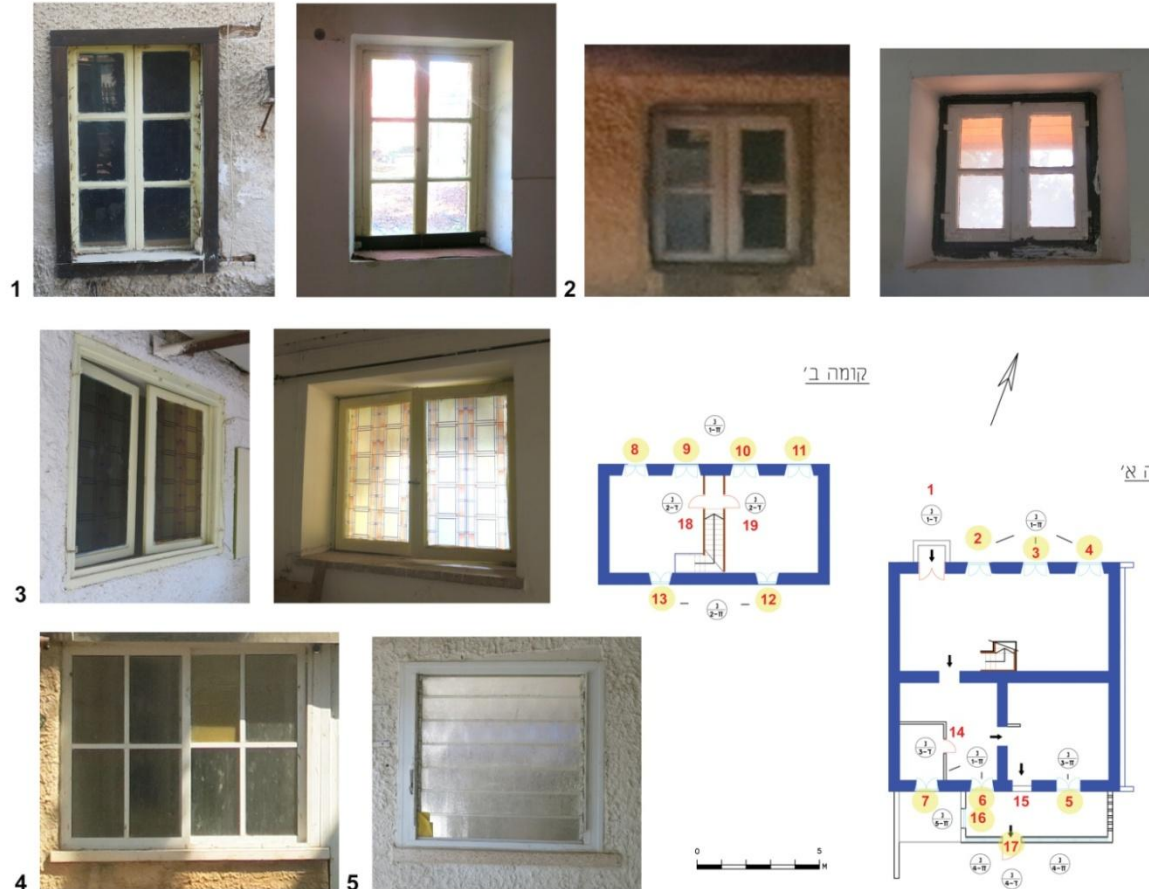

מס	סימול	סוג	תיאור
1	ד-1	דלת כניסה דו כנפית	חדש
14	ד-3	דלת פנימית חד כנפית	חדש
15	ד-2	דלת פנימית	חדש
17	ד-4	דלת חיצונית	חדש
18	ד-2	דלת פנימית	חדש
19	ד-2	דלת פנימית	חדש

49. דלתות (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.10 צילום פרטים אדריכליים פנימיים וחיצוניים – חלונות

מס	סימול	סוג	תיאור
2	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
3	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
4	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
5	ח-3	דו-כנפי	חדש
6	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
7	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
8	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
9	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
10	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
11	ח-1	דו-כנפי מאורך	מקורי
12	ח-2	דו-כנפי ריבועי	מקורי
13	ח-2	דו-כנפי ריבועי	מקורי
16	ח-5	שליבים זכוכית	חדש
17	ח-4	חלונות הזזה מאלומיניום	חדש

50. חלונות (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.10 צילום פרטים אדריכליים נוספים

1. מדרגות עץ מקוריות:

רוחב ממוצע 21 ס"מ,

גובה 20 ס"מ. מצב

שחוק.

2. סורגים: חלון אחורי,

משלב בנייה מאוחר.

3. רעפים: הוחלפו בשלבי

בנייה מאוחרים.

4. ניקוזים: צנרת מתכת

משלבי בנייה מאוחרים.

1

2

3

4

51. פרטים נוספים (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.10 צילום פרטים אדריכליים נוספים:

1. **מדרגות קדמיות:** צופו באריחי חרסינה. משלב בנייה מאוחר.
2. **ארון מטבח:** עשויים שיש ופורמייקה. משלב בנייה מאוחר.
3. **ארון מטבח מרפסת אחורית:** נוסף בשלב בנייה מאוחר.
4. **ארון חדר שינה מזרחי:** משלב בנייה מאוחר.
5. **6- מקום לאח וארובה:** משלב בנייה מאוחר.
7. **מרפסת אחורית:** משלב בנייה מאוחר. בהמשך נסגרה המרפסת בחלונות ובדלת מאלומיניום.

* שלב בנייה מאוחר = שנות ה- 70 (משפחת דויטש)

52. פרטים נוספים (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

1

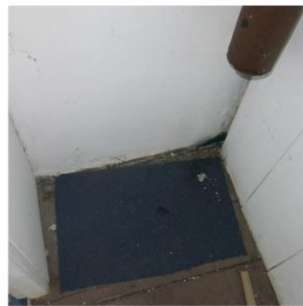
2

3

4

5

6

7

4.11 תיאור כללי וצילום של שיטת הבנייה וחומרי הבנייה.

יסודות - יסודות המבנה עשויים אבני גזול מכורכר קשה עם שכבות של חומר מליטה ויתדות אבן (עומק משוער כ- 1 מ'). יסודות דומים נחשפו בחפירות בדיקה שנערכו ברפת שברחוב המייסדים שתוארכה לאותו פרק זמן.

קירות - בנויים מאבני כורכר מסותתות בגודל בינוני (בגודל 20 X 30 X 40 ס"מ לערך), שהוצמדו בחומר מליטה על בסיס סיד וחול מקומי. הפן הפנימי של הקיר עשוי מילוי "דבש" של אבנים קטנות וחומר מליטה דומה שצופו בשכבה עבה של טיח. הקירות שנוספו בשלב הבנייה המאוחר נעשו מעץ, בלוקים ומחיצות גבס.

קירוי - הגג נבנה מקונסטרוקציה של קורות עץ בחתך משולש הניגשים אל קירות האבן. החיבור של שוקי המשולש אל קירות המבנה נעשה בעזרת מורלטה. הקורות החיצוניות בלטו ב- 0.4 מ' מקו הקיר ועוגנו אליהם בעזרת חומר מליטה. לאורך הגג עברה קורה אופקית שנתמכה בקורות אנכיות. הרעפים היו מטיפוס "מרסיי". בשלב הבנייה המאוחר הוחלפה הקונסטרוקציה של הגג.

טיח וצביעה - עד סוף שנות ה- 60 הקירות החיצוניים של שתי היחידות נותרו חשופים, ללא ציפוי טיח או צביעה. בשלבי בנייה מאוחרים יותר הקירות החיצוניים טויחו ונצבעו. הקירות הפנימיים טויחו ונצבעו משלב הבנייה הראשון.

ריצוף - במבנה המקורי היתה רצפת אריחים בגוון אפור. כיום המבנה מכוסה במרצפות חדשות בגודל 33 X 33 ס"מ. המרפסת מכוסה במרצפות טרצו בגוון חום. רצפת החדרים שבקומה השנייה עשויה עץ עם כיסוי פרקט מאוחר.

1

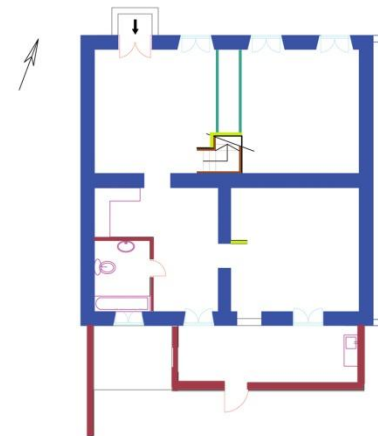
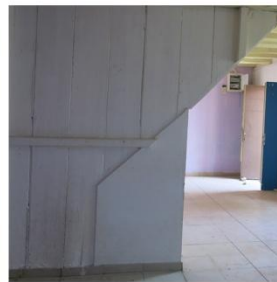
2

3

53. שיטות בנייה: 1- קיר חיצוני וקיר מרפסת מאוחר; 2- גג קדמי וגג אחורי; 3- ריצוף (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.11 תיאור שיטת הבנייה וחומרי הבנייה מפורט

קיר כורכר
קיר עץ
קיר גבס
קיר בלוקים

54. סוגי קירות : 1- קירות חיצוניים תמונה משנות ה- 70 ; 2- קירות מצב קיים;
3- קירות ומחיצות עץ / גבס ; 4- תוספת אריחים מאוחרים במטבח וחדר רחצה
ושירותים (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.11 תיאור כללי וצילום של שיטת הבנייה וחומרי הבנייה.

55. סוגי ריצוף: 1- ריצוף חדש ביחידה ההיסטורית ; 2- ריצוף טרצו במרפסת המקורה; 3- שטיח פרקט כחול בחדרים שבקומה השניה (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

4.12 תיאור כללי וצילום של מפגעים ומצב פיזי נוכחי:

1. סדקים בקירות מקוריים ומאחרים.
2. קילוף תקרה בקומה העליונה.
3. מדרגות עץ שחוקות.
4. גגון כניסה מאוחר שאינו מתאים להנחיות השימור המחמיר.
5. פתח מזגן ישן בקיר עורפי.
6. מחסן עורפי במצב רעוע / מוזנח.
7. קירות חיצוניים בצד העורפי עם כתמי רטיבות.

56. מפגעים (צילומים: מסיקה- תמנע 2015)

5. סיכום- הערכת האתר

הבית המתועד ממוקם ברחובה הראשי של מזכרת בתיה, בקזרמה הדרום-מזרחית שהיא אחת מארבע הקזרמות שנבנו בשנת 1884 לאחר יסוד המושבה. בניגוד לקזרמות האחרות שהשתמרו באופן יחסי, הקזרמה הדרום-מזרחית נהרסה ברובה בתהליך איטי כתוצאה מהזנחה ובעיות קונסטרוקטיביות של המבנים שבשוליים. ברבות השנים נבנו במקום היחידות הקודמות בית מגורים חדש בצד המערבי ומרכז מסחרי גדול בצדה המזרחי. כיום נותרו בקזרמה רק שתי יחידות מתוך 5 היחידות המקוריות שהיו בה עם בנייתה.

הערך **האסתטי-אדריכלי** של המבנה הוא רב, כמו גם ערכו **הסביבתי-אורבני**. במתכונתו הנוכחית, קשה להבחין בייחודו של המבנה ועל כן מומלץ לערוך תוכנית שימורית כוללת על מנת לשחזר את מתארו הקודם.

הערך **היסטורי-תרבותי** של המבנה הוא גבוה לאור העדויות הרבות שנאספו עליו בתיק תיעוד זה. בבית המתועד התגוררה משפחת פרס שהיתה אחת ממשפחות המייסדים של מזכרת בתיה שצאצאיה עדיין מתגוררים במקום. ספר הזיכרונות שכתבה חנה בן רבי, נכדתו של חיים-משה פרס מתאר בצורה מפורטת ובהירה את הווי החיים במושבה בשנות ה-40 ובבית המתועד בפרט. חלק מהפרטים המתוארים בספר – כמו החצר, העצים, הרפת, והחדרים שבקומה השנייה, נותרו כשהיו.

מכל האמור לעיל אין ספק כי גם **הערך חברתי** של המבנה הוא גבוה ביותר מאחר והוא מהווה חלק בלתי נפרד מהסיפור ההיסטורי של בתי הראשונים והמייסדים של מזכרת בתיה.

6. פרטי עורך התיעוד

עוסקת בתיעוד ממוחשב של אתרים ארכיאולוגיים והיסטוריים משנת 1992

- מתמחה בביתוח מרחבי בעזרת GIS, מדידות וסקרים בשטח, הדמיות ושחזורים בתלת ממד תוך שימוש בכלי CAD.
- ב-6 השנים האחרונות עוסקת בעיקר בהכנת תיקי תיעוד, סקרים, יעוץ והצגת תוכניות לביצוע בפני ועדות תכנון.
- בעלת תואר ד"ר בחוגים לארכיאולוגיה וגיאוגרפיה מטעם אוניברסיטת ת"א.

הצהרת עורכת המסמך

אני החתומה מטה: ד"ר נטלי מסיקה, מס' ת.ז. 12319950

מצהירה בזה לאמור:

- אני ערכתי תיעוד מקדים של המבנה ההיסטורי ברחוב רוטשילד 46, מזכרת בתיה.
- אני בעלת הכשרה ומומחיות הדרושים לערוך מסמך זה ר' פרטים באתר הבית: (<http://archaeologyandhistory.co.il>)
- אני ערכתי את המסמך בעצמי.
- אני אחראית להכנת המסמך ולתוכנו לרבות הנתונים וההערכות המופיעים בו.
- אני מאשרת כי למיטב ידיעתי המקצועית, הנתונים נכונים ותואמים את ההנחיות שנתן מוסד התכנון.
- הצהרה זו ניתנה ביום 12/10/2015.

חתימה

7. רשימת מקורות

אטלס כרטא לתולדות ארץ-ישראל מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה, ירושלים. הוצאת כרטא. אהרונוסון, א' 2004: **לכו ונלכה**. יד בן צבי, ירושלים.

אילן, ז' 1982: **סיפורה של מזכרת בתיה**.

ארקין א' 2008: **נחשוני השמיטה**. הוצאה עצמית.

ברלוביץ י' 1992: **אעברה אז בארץ – מסעות בא"י של אנשי העלייה הראשונה**. משרד הביטחון, ההוצאה לאור.

בן ארצי, י' 1988: **המושבה העברית בנוף א"י 1882-1914**. ירושלים.

וילנאי ז' 1950: **מדריך ארץ ישראל**. תור ירושלים.

סמילנסקי מ' 1939: **פרקים בתולדות היישוב**. דביר.

נאור, מ' 2010: **מזכרת בתיה-עקרון – 100 שנים ראשונות**. יד בן צבי. ירושלים.

ענר, ז' 1995: **סיפורי מושבות: סיפורן של חמישים ושתים המושבות בא"י**. משרד הביטחון, ההוצאה לאור.

קרישק א' 1996: **מזכרת שבלב: סיפורה של מזכרת בתיה**. רשפים.

רובינשטיין ש' 1992: **מלח הארץ – סיפור חייהם של בני מזכרת בתיה – לאה ומשה ניימן**. המדרשה למורשת הציונות - מזכרת בתיה - גליונות "ציוני דרך".

בן-רבי חנה, 2001 – **ילדות בבית סבי**, הוצאה עצמית.

ניימן דוד, 1968 – **מזכרת בתיה (היתה עקרון)**.

מקורות נוספים:

ארכיון מזכרת בתיה
מוזיאון מזכרת בתיה ע"ש ערן שמיר

ראיונות טלפוניים (ערך י' תמנע):

10.6.2015 – מולי פרס
12.6.2015 – טובה בגון
24.6.2015 – אתי אברהם
24.6.2015 – מיקי לוין
24.6.2015 – מיקי ברנט
27.6.2015 – חנה בן רבי
29.6.2015 – אברהם גת
08.7.2015 – בני בן רבי
צביקה ובתיה דויטש

נספח 1: מסמכי ארכיון

מרחב תכנון מקומי - זמורה
שינוי מתאר 4/224/זמ
שינוי תוכנית 201/זמ
א.יחוד וחכוקה לכלא הסכמת הבנייה

כפי פרק ג' סימן ז' חוק התכנון והבניה חש"ב - 1965
מרחב תכנון ובניה "זמורה"

תכנית מתאר מקומית מפורטת מס' 15/201/זמ
כמילאת הועדה מס' 77/201/זמ
החלטת ☐ להמליץ על הסקרה
מקום: מזכרת בתיה
גוש: 3897 חלקות: 81,82,77,78,60,61,62,63,64,65,66,67,68,69,70,71,72,73,74,75,76,77,78,79,80,81,82,83,84,85,86,87,88,89,90,91,92,93,94,95,96,97,98,99,100

מחוז: המרכז
נפה: ירחובות
מקום: מזכרת בתיה
גוש: 3897 חלקות: 81,82,77,78,60,61,62,63,64,65,66,67,78,79,80,81,82,83,84,85,86,87,88,89,90,91,92,93,94,95,96,97,98,99,100

שונים.

מועצה מקומית מזכרת בתיה.
שד' איהו 4 מזכרת בתיה. טכ' 08-9349001/2
ועדה מקומית זמורה.
בית הפועלים 6 רחובות. טכ' 08-9468221

מיכאלה איתן - אדריכלים
רח' שנקין 26, גבעתיים.
טל: 03-7320320 פקס: 03-7320320

7,929 דונם. טה"כ 14 יח"ד.

מסומנים בתשריו בקו כחול. שטח התכנית נמצאת בצד המזרחי של רחוב המייסדים בין רח' רוטשילד ו"בית משק הברון".

התוכנית כוללת:
א. 5 דפי הוראות בכתב (נלה - תקנון)
ב. תשריט בקני"מ 1:5000
ג. מכלאות איזון וחכוקה.

א. שימור ושיקום חלק מהמושב הישנה כאורך רח' רוטשילד ורח' המייסדים.
ב. קביעת בניינים כשימור.
ג. שינוי יעוד ממגורים כש.ב.צ. ומש.ב.צ. כאזור מבנה צבור ומסחר.
ד. שינוי יעוד מש.ב.צ.פ. למגורים.
ה. איחוד וחכוקה לכלא הסכמת הבנייה כפי סימן ז' פרק ג' לחוק התכנון והבניה חש"ב - 1965

אישור תכנית מס' 77/201/זמ
הועדה המקומית לתכנון ולבניה חש"ב - 1965
ביום 29.11.97 לשם אישור התוכנית.

על תוכנית זו חלות הוראות תוכנית המתאר 200/זמ, במקרה ותתגלה שתירה בין הוראות תוכנית זו להוראות תוכנית המתאר, הוראות תוכנית זו עדיפות.

10. אזור כשימור ושיחזור: א. תכניות מותרות:
(1) פונקציות ציבוריות כגון מוזיאון, או פונקציות אחרות הקשורות בתוכניות הישוב.
(2) מסחר כגון חנות מזכרות, בית קפה, גלריה, כפי החלטת הרשות המקומית.
(3) מגורים.
(4) ארוח: פנסיון, אכסנית נוער.
(5) איו כאפשר בניה חדשה או הרחבה של מבנים, מתקנים, חומות, גדרות, או שערים אלא רק לשחזור כמצב המקורי או שיפוצים בהתאם לסעיף 18 באישור המועצה המקומית.

11. אזור מגורים א': א. תכניות מותרות: מגורים חד-משפחתיים ומגרש 78 א' דו-משפחתי.

12. שטח לבנין ציבורי: שטח בנין ציבורי תכניות מותרות:
א. פונקציות ציבוריות כפי החלטת המועצה המקומית.

13. שטח לבנין ציבורי ומסחר: א. תכניות מותרות:
(1) פונקציה ציבורית קשורה בתוכניות הישוב.
(2) פונקציה מסחרית כגון בית קפה או חנות לעבודות יד, מזכרות וכדומה.

14. מבנה כשימור ושיחזור: א. איו לאשר כל שינוי בצורה החיצונית של המבנה כדבות כרכובים, מעקות פתחים, תריסים, שערים ומדרגות אלא רק לצורך שיחזור הו כלוגמא: הריסת תוספת מאוחרת, שינוי פתחים לצורתם המקורית, החלפת תריסי פלסטק לתריסי עץ, הסרת ארגזי רוח וחלונות קוקיה, הסרת חיפוי אבן מאוחרת, הסרת ציורי קיר (חכקה 61) טיח שפריץ וכדומה.

1. זמ/ 224 / 4, שנת 1999 (מתוך: רמ"י)

נה להריטה:

מבנה המופיע בתשריט. מקווקו בקו צהוב מיועד להריטה. תנאי למתן היתר בניה יהיה, הריסת המבנה המיועד להריטה.

אין לכרות עץ שמסומן בתשריט כעץ לשימור.

16. נציג לשימור:

17. כוח אזוריים והוראות כניה:

18. כפי תקנות התכנון והבניה וחישוב שטחים בתוכניות ובהיתרים תשנ"ב 1992.

שטח האזור שימושים ניקיים	גודל תגור מינימלי (מ"ר)	מספר מגרש	קו בנין	אחוזי בניה / שטח בניה מקסימלי	מס' קו	גובה מירבי יחיד מגורים	מספר מגורים מקסימלי	מס' קו	אחוזי בניה / שטח בניה מקסימלי	מס' קו	גובה מירבי יחיד מגורים	מספר מגורים מקסימלי
מגורים א' אזור לשימור (מחזור)	נצי קיים	555' א' 564' א' 582' א'	נצי קיים	555' א' 564' א' 582' א'	נצי קיים	555' א' 564' א' 582' א'	נצי קיים	555' א' 564' א' 582' א'	נצי קיים	555' א' 564' א' 582' א'	נצי קיים	555' א' 564' א' 582' א'
מגורים א'	347	777' א' 782' א'	נצי קיים	777' א' 782' א'	נצי קיים	777' א' 782' א'	נצי קיים	777' א' 782' א'	נצי קיים	777' א' 782' א'	נצי קיים	777' א' 782' א'
מגורים א'	640	781' א'	נצי קיים	781' א'	נצי קיים	781' א'	נצי קיים	781' א'	נצי קיים	781' א'	נצי קיים	781' א'
נציבורי	479	61	נצי קיים	61	נצי קיים	61	נצי קיים	61	נצי קיים	61	נצי קיים	61
נציבורי	741	761' א'	נצי קיים	761' א'	נצי קיים	761' א'	נצי קיים	761' א'	נצי קיים	761' א'	נצי קיים	761' א'
נציבורי וסטורי	427	755' א'	נצי קיים	755' א'	נצי קיים	755' א'	נצי קיים	755' א'	נצי קיים	755' א'	נצי קיים	755' א'

1. בשטח בניה (או % בניה) נכללים כל השטחים המקוריים לדבות מרפסות ושטחים מרוצפים או מגוננים, מבני עזר למיניהם וסככות.

2. ההקונטור החיצוני המרבי של המרתף כפי קונטור חיצוני קרקע. גובה מרתף לא יעלה על 2.20 מ' נטו ופני תקרתו לא יעלה על 60 ס"מ מפני הקרקע הטבעית.

במגרשים 777', 782', ו-54 תוכנית הבתים תהיה מקביכה לדחוב שהחזית הקדמית פונה אליו.

מגרש 777' החזית הקדמית חייבת להמשיך את חזית הבתים במגרש 777' ו-777' א' הגל ימשיך את גג הבתים במגרש 777' ו-777' א' (שיפוע וגובה זהה, צבע רעפים דומה), הפתחים בחזית יהיו דומים לפתחים בחזית הבתים במגרש 777' ו-777' א' ככל האפשר.

18. חומרי בניה פרטים ותגמילים: הוראות שעיף זה מתייחסות לבניה החדשה והמשוחזרת בכל שטח התוכנית פרט למגרשים 777', 782', 777' א', 777' א'.

א. קירות חוץ:

1. תחתאפשר בניה באבן מסותמת, סדורה בנדבכים אופקיים בשקים ממוכים מחומר כיחול על בסיס חול מחצבה וצמנט בהיר וכפי דוגמאת בית משק הברווז. 2. ציפוי בטיח חלק בגווה ביו לבן כגווה אבן חול. אין לצפות בטיח חלקי מסגרות.

ב. פתחים בחזית:

1. הפתחים יהיו במישור הקיר או שקועים. אין להכליט מסגרות סביב הפתחים בחזית הקידמית או הצדדית. 2. בבתים הפונים לדחי רומשיכד או לדחוב המייסדים הפתחים יהיו מרובעים או קשת שטוחה כפי המקור. 3. בבתים הפונים לדחי רומשיכד או לדחוב המייסדים יורשו פתחים למרתף או מקלט רק בחזית האחורית.

ג. דלתות, חלונות ודריסים בפתחים חיצוניים:

יהיו מברזל או עץ צבוע בצבע מקורי (כפי בדיקה או תיעוד) או בצבע אחר באישור מהנדס הועדה המקומית. בחזית הקדמית ובחזיתות הצדדיות בכל הבתים (חזית קדמית בבית אחורי הינה החזית הפונה לבית הקדמי). לכל בית צבע אחד לחזית הקדמית וצדדית.

ד. גגות:

1. תותר רק בנית גגות משופעים מצופים ברעפי חרט קלויים דוגמאת הקיים. 2. שיפוע הגל לא יעלה על 70%. 3. בבתים הפונים לדחי רומשיכד או לדחי המייסדים תותר בנית גל דו-שיפועי רק בתנאי שקיר הגמלון לא פונה לדחובות הנ"ל. 4. לא יותרו חלונות בגג הבתים הפונים לדחוב רומשיכד ולדחוב המייסדים. 5. ארגזי דוח יהיו רק בתחתית הגל ודחוב הארגז לא יעלה על 20 ס"מ.

2. זמ / 224 / 4, שנת 1999 (מתוך: רמ"י)

נספח 2: מקורות היסטוריים

זיכרונות מבית סבי / מאת: חנה בן רבי. 2000

חדר הילדים

חדר הילדים היה מול חדר הורינו בקומה השנייה, רק גרם- המדרגות העליון הפריד בין החדרים. בחדר שלנו היו המטות שלנו, שני ארונות עם בגדינו, ושולחן אחד להנחת שיעורים. אבל מי השתמש בשולחן. היה לנו מקום יותר נוח ומעניין להנחת השיעורים. בחדר היו שני חלונות עם אדנים מצופים עץ, ברוחב של 45 סנטימטר (הכל לפי הערכתי ממרחק הזמן). היינו מצביעים כסא ליד החלון, משקיפים בעניין ובהנאה על הנעשה ברחוב למטה, ובין- היתר מכינים גם שיעורים. בשעות הערב סגרו את התריסים ואת החלונות והמשכנו להכין שיעורים, לאור עששית הנפט, בעלת כיסוי הזכוכית. את הכיסוי נאלצנו לנקות בכל בוקר משכבת הפיח שהצטברה עליו לאחר כל יום שימוש. לפעמים התנפץ כיסוי הזכוכית ונאלצנו לחפש אחר במקומו. אדן החלון שימש לנו גם למנוחה ושעשוע. היינו מניחים עליו כרית ארוכה, סגרים את התריסים ונחים שם בימים החמים. משב- רוח קליל, שחדר מבעד לשלבי התריסים השיב את נפשונו. בקשר לאותו חלון אשר בקומה השנייה סופר לי הסיפור הבא: בטרם נולדתי נפל ממנו אחי הבכור שלמה, ונפצע בראשו באורח- קשה. עד היום הוא נושא עמו צלקת ארוכה על מצחו בגלל אותה נפילה. עד כאן סיפור חדרנו.

חדר האוכל

חדר נוסף בקומה התחתונה היה חדר- האוכל. היה זה חדר גדול מהחדרים האחרים, צבע המרצפות היה כחול- לבן לסירוגין. שני חלונותיו פנו אל עבר החצר. ליד הקיר המערבי, ניצב שולחן- עץ ארוך ורחב בצבע חום- אדמדם. אני מעריכה שאורכו היה כשניים וחצי מטרים. בשבתות וחגים הסבו לשולחן בלי המשפחה, ואורחים. על שולחן זה, לש את הבקב, הכינו אטריות, עוגיות וכו' וגם ניקו את החטים. משלושת עבריו היו כסאות- עץ, בצמוד לקיר עמד ספסל רחב באורך השולחן עם משענות, כעין ספסל- ספה. כאשר באו אורחים, הניחו עליו מצעים, לאחר ארוחת הערב ושני ילדים ישנו עליו. מתחתיו היו שתי "פיליות" - גזיות גדולות, ששימשו לצרכים שונים. במקור הן שימשו לבגיסה. בשתי גזיות אלה 18 היו גרידי- דורה, להאכלת התרנגולות. לפני ראש השנה ויום- כיפור שמרו בהן מספר אבטיחים על סוף העונה, לחג ולשביירת- תצום (גם היום, אם אני מצליחה למצוא אבטיח אכיל, שלא הבשיל יתר על המידה, אני אוהבת לקנח את ארוחת שביירת- תצום בפרוסת אבטיח עסיסית. ג'ירסא בעיקר את). "בין שני החלונות הפונים לחצר, עמד מנזן בצבע בהיר, שהיה מורכב משני חלקים, אחד על גבי השני. חלקו התחתון, בגובה 10 ס"מ לערך, היה בעל שתי דלתות עץ אטומות. מעל לשתי הדלתות היו שתי מנירות רחבות. על החלק התחתון עמד חלק נוסף, גם הוא בעל שתי דלתות, אך הן היו מזכוכית מגולפת, חצי שקופה, מוקפת בפסי עץ. בחלק התחתון הונחו מגבות מטבח, סינרים, מפות ומסיות בד. בחלק העליון כל מיני "סרוויזים" (מערות אוכל) מפורצלי, גביעים שונים ובקבוקי יין אדום מתוק לקידוש "מוסקט" או "אליקנט", וגם בקבוקי קוניאק או "טראק", שמהם שתה סבי כוסית קטנה מיד בקר (אולי סגולה לאריכות ימים).

בפינת הקיר, שהוביל אל המטבח, היה "ארון- אוויר". זה היה ארון בנוי מעץ לבן, שמידותיו 60 על 210 סנטימטר בערך. ריצפתו, תקרתו ומדפי הונחו מלוחות עץ חזקים ודפנותיו מרשתות מתכת צפופות, מוקפות ב"פליפונים" (פסי עץ דקים). בארון הונחו מאכלים לזמן קצר, לשמירה מפני זבובים ומעופפים אחרים, וגם מפני חתולים, שהשתקבו "הופשי" בבית. כבוד ויקורתו של "ארון האוויר" באו לו, מתחושת הקדושה שאפפה את סביבותיו, בערבי שבתות ומועדי ישראל: על הארון, על מפת תגיית, עשויה מבר תחרה ניצבו דרך קבע שני "הפמוטים" של המשפחה. פמוטי פליז אלה, ניתנו בירושלם לאמי זהבה ("גולדע") הכלה החסודה מחממה תה- היה, אשת סבי חיים משה פרס. סבתי קבלה אותם מחמותה, אלקע. אשת יואל- דב פרס, אביו של סבי. הפמוטים הובאו מרוסיה על ידי בני המשפחה, שעלו למושבה, לאחר שאחד- עשר המתיישבים הראשונים התבססו בה בשנת 1913. בפמוטים אלה, שהיו תמרים, מנחמים ונצפים, הודלקו שני רות, בכל ערבי השבתות, המועדים וחגי ישראל, והישרו אווירת חג וקדושה בכל הבית 19. את האווירה הזו ספגתי גם אני, ומזה

בביתנו היו חמישה חדרים. בקומה התחתונה הייתה כניסה מן הגינה אל החדר הקדמי. החדר היה מרוצף במרצפות חמר אדומות והוא רוהט בהידור מאופק. ליד הקיר המערבי עמדה ספה כבדה עם כריות רקומות בעבודת- יד. על הקיר הצפוני היתה מראה ענקית, מטר על 60 ס"מ (לפי הערכתי). תלייה באלכסון (חלקה העליון מנותק מהקיר), כך שתמיד יכולנו לראות את כל גופנו. המראה הייתה ממוסגרת במסגרת חומה, בעלת פיתוחי פרחים ומלאכים.

מתחת למראה הייתה תלייה תמונה מקסימה של אבי ואמי בעת אימוניהם: אבי בחליפה הדורה, עניבה ושפם, ואמי צעירה מטופחת, בשמלת "שיפון" עם מחשוף מעוגל, שרווליו כנף קצרים, תספורת "ק"ך ה" חלקה וקצרה, ועל צווארה שרשרת עדינה ומדליון, (התמונה צולמה בשחור לבן, לכן אף פעם לא אדע מה היה צבעה של שמלת אמי).

על החלון היחיד בחדר היו תלויים וילונות רקומים, אף הם ברקמת יד, על בד "דמשקאי", שנלקח משקי סוכר. הבד הורחת חזר והורחת עד שזחר בלבנו. בפינת החדר ניצב בד חרוס בגובה 60 ס"מ, מצויר מכל עבריו בדמויות אוריינטליות מרקדות, עטופות בגדי מלמלה מרחפים "רופי מרים" בידיהן ארוכות האצבעות ומטופחות הציפורניים. מעל הספה הייתה תמונת בד מאורכת רקומה אף היא (בעבודת- יד, מה לעשות?). מעל התמונה הייתה תלייה, דרך קבע, מנורת נפט, אליה הייתה צמודה מראה מעוגלת להגברת האור. מנורה כזאת הייתה תלייה בכל אחד מחדרי הבית, לפעמים אפילו שתיים. לאור מנורת אלו תפקדנו, עסקנו בכל עבודות הבית וכמובן למדנו והכינונו שיעורים (זה לא בדיוק הדיק לנו, כנראה). במרכז החדר ניצב שולחן משושה כבד וכסאות מרופדים.

ועשיו לחדר הור:

גג חדר הור היה גג רעפים, כפי שהיו כל גגות בתי המושבה. על קורת- העץ שתמכה ברעפים מבחוץ, נתלו פחים פתוחים בצידי הקרוב לחלון, כמותם נתלו בהרבה מבתי התושבים שלא היה להם שוכן יונים. את רובו של חדר ההורים תפסה מיטתם הזוגית הלבנה. ליד הקיר הפונה אל הרחוב, בין שני החלונות, ניצב שולחן, מכוסה מפה יפה, ועליה מנורת-נפט מסוגננת, עשויה נחושת, עם אהיל מזכוכית עבה בצבע ירוק- בהיר בצורת מטרייה, שקצותיה מופנים כלפי פנים ומסתירים בעיקול מסתלסל.

המנורה היתה דלוקה כל הלילה, כי אמי לא יכלה לישון בחושך מוחלט. ברו מים זורמים לא היה בקרבת מקום, ולכן עמד על השולחן, דרך קבע, כד זכוכית, גם הוא ירוק, עם דית אחיזה, מלא במים, שהוחלפו יום יום. הכד כוסה במפית מעוגלת, סרוגה במסגרה אחת מחוט לבן. סביב המפית נתפרו חרוזים כבדים, כדי שהמפית לא תיפול. מסיב לכד הונחו מספר כוסות. במים השתמשנו בלילה כאשר היינו צמאים, והם שימשו גם ללקיחת תרופות.

ליד הקיר בפינה, ניצב שולחן גבוה, ממתכת צבועה בצבע לבן. לשולחן היו שני מדפים, מדף עליון ומדף תחתון. באמצעותו של המדף העליון היה חור מעגל, שעליו היתה מונחת קערת- אמיל לבנה. לשולחן היו ידיות משני עבריו, עליון נתלו מגבות. בצד היה מקום מיוחד לסבון. על הקיר היה תלי מיל מתכת מלבני מלא מים, בתחתיתו היה ברז. רחצת הבוקר נעשתה אל תוך הקערה. המים המיותרים נשפכו אל הגינה. פרט חשוב נוסף היה בחדר: ארון בגדים לבן, גדל- מידות, בעל שלוש דלתות. על הדלת האמצעית, מבחוץ היתה מראה אובלית גדולה, בגובה כל הדלת. על גג הארון עמד דרך- קבע, בבקבוק ענקי מזכוכית עבה (גם היא בצבע ירוק - מה לעשות?) עטוף כולו במעין סל- נצרים. בבקבוק נשמר יין הצימוקים המצוי, שהכינו אבי וסבי מעבבי כרמנו, לאירועים תגיית, אבל מה שיותר חשוב, על צידה הפנימי של אחת מדלתות הארון, נרשמו כל מיני השימוט חשובות. למשל: להחזיר לחצרנו 70 מיל, או הפרה התעברה בערב פסח, והכי מתקן: הילדה (זו אני) נולדה ב"ב" אלול (באיוז שנה אל נכתב). הרשימה היתה ארוכה ומאלפת.

כשלושים שנה זוהרים פמוטים אלה בבית. ממך, כך אני מקווה, יעברו הפמוטים אל בתי הבכורה
גנה והשרשרת לא תינתק!

המטבח

המטבח היה מעין חדר-מזווה, צמוד אל חדר האוכל. לא היו במטבח מים זורמים. המים הובאו אליו
בדליים, מברז שהיה בחצר, ומגנזו אל תוך "ט"ן ז'ה" ענקית (כד עשוי מחומר). "לט"ן ז'ה" היו שתי
ידיות ומכסה. אל אחת הידיות חבורה שרשרת, אליה נקשר ספל אלומיניום. באמצעותו "שאבו" את
המים. המים שימשו לרחיצת הידיות, לבישול ובעיקר לשתיה. יום יום מולא הטנק'ות במים טריים,
שהיו צוננים וטעימים להפליא. לאורך קירות המטבח ניצבו ארונות לאחסון כלי הבישול השונים ומצרכי
המזון. הבישול במטבח נעשה באמצעות פתיליות ולפעמים אף על פרימוס. אסור לשכוח את
ה"בוידעם" – עליית הגג, בה הונחו כלי הפסח המיוחדים עד לשנה הבאה. כמו כן הונחו שם למשמרת
עגלות השיכבה והשיבה של תינוקות המשפחה. העגלות היו מן הסתם מתוצרת "ברטניה הגדולה",
בסגנון הימים ההם: הן ניצבו על שני גלגלים ענקיים בגובה 60 ס"מ ודפנותיהן צופו בעור שחור.
בעגלות אלה גדל אחי הבכור שלמה, אחרייו אני וגם אחי אברהם, בן הזקנים, הצעיר ממני ב-10
שנים. מעניין, העגלות נשארו חסונות גם לאחר התינוק השלישי. במטבח נערכה גם הרחצה
באמבטיה. מאחר שלא היה לנו חדר רחצה מסודר, רכשנו אמבטיה מפח מגולוץ. זו הייתה אמבטיה
גדולה, מתאימה למבוגרים, חקטנים הסתפקו ב"פילה". האמבטיה מולאה במים שחוממו על
"פרימוס". בידוד גדול, המיועד להרתחת המים לכביסה, לתוך האמבטיה הוסיפו מים קרים, שנחמלו
עד מידת החום הרצויה. העבודה היתה מפרכת, עשרות דליי מים הועברו מן הדוד אל האמבטיה,
חלל המטבח התמלא באדים חמים. לאחר הרחצה הוצאו המים, שוב בדליים, ונשפכו אל התעלה
הארוכה שנחפרה לאורך הגדר בחצר, וחוזר חלילה. לקראת המתרחץ הבא. בקיץ הסתפקנו לרוב
במקלחת קרה עד פושרת, במבנה המאולתר, שהיה בנוי מקורות עץ וריקועי פח בחצר, ליד השוקת.
עץ התות סך עליו מעל, ושימש לו גג. רק לקראת שבת זכינו באמבטיה חמה. אלה כל שיבתי
המטבח.

החצר

שטחה של חצרנו היה כחצי דונם. היציאה אליה היתה מן המטבח. לפתח המטבח היו שתי דלתות.
האחת דלת עץ גדולה, מרוטת ומשופשפת מיושן, שרוב היום היתה פתוחה, בעיקר, כדי שהמטבח
יהיה מואר ומאוורר. הדלת השנייה היתה דלת רשת, שנסגרה על ידי ׀ קל אל המשקוף, וזאת על מנת
למנוע את הכניסה מזבובים, ויתושים ו"זומר שפרינגל" (פרפרי עש, אם אניני טועה ואולי סתם פרפרי
קיץ). אבל בעיקר כדי למנוע מן החתולים לחטוף נתח בשר או דגים, שהונח להתקרר על השולחן
(דבר שקרה לפעמים). דלת המטבח, כמו גם דלת הכניסה הראשית לבית, לא ננעלה מעולם במעול
או בריוח. מפתח לא היה פריט שימושי במושבה. דלתות הרשת נסגרו רק בו קטן, כדי שהרוח לא
תפער אותן. בחצר מצד דרום-מזרח, עמד תנור אפיית הלחם, שנבנה מלבנים אדומות. על החמין,
העגות, הפשטידות וכל המאפים האחרים, שנאפו בו, אספר בפרק אחר. מיד מאחורי התנור, צמח
שיח הקיקיון לגובה רב מימים. מימדי באו מ"הפרשותיהן" של העופות הרבים, שהתרוצצו במשק
רוב היום "חופשי" בחצר וסיפקו לשיח דוש משובח.

בהמשך החצר צמוד לרפת, ניצב לול התרנגולות, היה זה מבנה, שבין ארבעת קורתיו החסונות,
נמתחה גדר רשת צפופה, ממעל הונחו רצועות פח ששימשו גג. כל המבנה נשען על הקיר הצפוני של
הרפת. בלול היו לנו כמה עשרות תרנגולות ומספר תרנגולים להפרייה. מידי פעם נוספו אפרוחים
רכים וצהובים, שבקעו מהביצים. עליהן גדרו התרנגולות. כפי שכבר ציינתי, היו התרנגולות משוטטות
רוב היום בחצר, מנקרות עשב רענן ותולעים מתוך האדמה התחוחה, ומטילות ביצה פה ביצה שם,
ביצים נוספות הוטלו על הקש, שפזר בפיות שונות בלול. אחת ההנאות שלי היתה למצוא את
הביצים בכל פינה ולאסוף אותן אל סל עשוי מקנים, בעל ידיד מעגלות נוקשה. לפנות ערב, היה סבי

יוצא אל החצר, בידו דלי מלא גרגירי-דורה, שלקח מה"פילה" (גיגית), מפזרם בדרך אל הלול וקורא
לתרנגולות במלמולי שפתיים: בלו, בלו, בלו, בלו... כול התקהלו סביבו בהמולה וקרקורים רמים,
ניקרו ובלעו את הגרגירים, וכמו החלילן מהמלך, משך אותן סבי אחריו בחבל-קסם, נכנס אל הלול
בעוד מפזר גרגירים, והן אחריו, עד האחרונה בהן, ואז, בהתחמקות זריזה, יצא סבי מן הלול וסגר
את הדלת. בבוקר התחיל כל הסיפור מחדש!

הרפת

הרפת שלנו היתה מבנה רחב וארוך, בנוי מאבני-כורכר, ולו גג רעפים אדומים. בזמן שאני זוכרת,
אמצע שנות השלושים עד אמצע שנות הארבעים של המאה ה-20, היו ברפת מספר פרות חולבות
ומדי פעם גם כמה עגלות ועגלים. העגלים נמכרו לשיטה והעגלות נשארו ברפת, עד שהפכו לפרות
חולבות, שהחליפו את הפרות אשר הפסיקו לתת חלב. חלק מהחלב נשארו לצריכה עצמית,
לשתיה, לייצור גבינה, חמאה, שמנת ולבן, את מרביתו העברנו יום יום, בכדי חלב מיוחדים, אל
המחלבה הקואופרטיבית של המושבה, שהיתה אגב המחלבה הראשונה מסוגה בארץ. המחלבה
היתה די משוכללת, לפי המושגים של הימים ההם, והיה בה גם חדר קיזור גדול. החלב נמדד שם
בליטרים, וכמו כן נבדקה כמות השומן בחלב. לפי תוצאות מדדיה זו קיבלנו סכום כסף למחיתנו,
בסוף כל חודש. גם יתר התוצרת, כגון פירות הדרדר ליצא, ההיטה, הידיות, האבטיחים וכו'... מאספה
במרוכז וממכרת, וכל איכר קיבל את חלקו בתשלום לפי שותקות.

מאחורי הרפת השתרע שטח רחב, מכוסה עשב ירוק, משובץ בפרחי-בר בכל צבעי הקשת, כמו-כן
צמחו בשטח מספר עצי אקליפטוס אדירי ממדים. לשם רצנו יחפים וחופשיים להשתובב ולהתבסס
מניחות הסבע. מעבר לאקליפטוסים, היתה שדרת שיחי צבר ארוכה, שנמשכה עד הפניה אל
הגורן.

הצד הצפון-מערבי של החצר התחיל במיתקן חמשת החבלים לתליית הכביסה. לידם בהמשך, היה
מבנה אבנים מעוגל, אשר עליו הועמד הדוד להרתחת המים לכביסה. הדוד הוסק על ידי כפסי-עץ
וזרדים, שהובערו מתחתיו, בתוך מעגל האבנים. כאן המקום לציין, כי בשנות מלחמת העולם השנייה,
כאשר נסגרו דרכי הים, והופסק יצוא ההדרים לאירופה, נפסקה השקייית הפרסים, מחוסר יכולת
לממנה. העצים התייבשו ומאלצנו לעקורם, בשיברון-לב, כמו פרדסינים אחרים ברחבי הארץ. (רק מי
שיכול היה להרשות לעצמו המשיך להשקות, בתקווה שיבואו ימים טובים יותר). במשך זמן רב שימשו
העצים היבשים חומר הסקה.

מיד לאחר מיתקן הכביסה ניבנה שוקת מלבנית ומעליה הברז היחיד ב"ממלכה שלנו". מן הברז הזה
נמתח צינור לגובה, ו"תוש" בקצהו. "תוש" זה הוקף בצרף עשוי מריקועי פחים וקורות-עץ, ושימש
לנו מקלחת-קיץ. מעברו השני של הצרף צמח עץ התות, ענפיו סוככו על הצרף ושימשו לו כעין גג-
סך...

(תיאור הנוף הנשקף מנג הבית לכיוון דרום)

ישבנו שתינו (חנה ואמה זהבה) על הגג וענינו משוטטות הרחק מעבר לתנור האפייה, מעבר לשיח
הקיקיון, מעבר ללול התרנגולות, מעבר לרפת המארכת בעלת גג הרעפים האדומים. מבניות לעצי
האקליפטוס האדירים בחצר האחורית, נתקלות היו עינינו בלהקות היונים המרחפות ממעל, עד
שנעצרו על שדרת שיחי ה"טברס" הירוקה והמאובקת, המובילה אל הגורן. וזש, במרחק ראייה,
התרחש החיזיון המרתק: שם במרחק נערמו ערמות השיבולים, עגולות, שטוחות, זהובות וזוהרות
באור השמש, מחכות לדיש.